

NÁBOŽENSTVO

3/89

A

SÚČASNOSŤ

OBSAH

Význam sv. Cyríla a Metoda pre Slovákov (Časť 1).....	1
Znaky časov alebo o našom európanstve a našej obnove	3
Znova stredná Európa	8
Teológia oslobodenia a etika Solidarity	14
Katolícka cirkev a príprava novej ústavy	23
Laici v Cirkvi - problém alebo šanca?	30
Rehabilitácia mien	34
Pohľad na Gándhiho náboženstvo	39
Prečo sa stal katolíkom fínsky luteránsky teológ Dr. Seppo A. Teinonen?	44
Jerzy Popiełuszko	48

VÝZNAM SV. CYRILA A METODA PRE SLOVÁKOV (časť 1)

My Slováci sme priamymi dedičmi diela Cyrila a Metoda, ktoré si viac vážia iní. Pritom ide o kus našich dejín, ba dokonca o základy našej histórie.

Úvod

Cyril a Metod sú pre slovenský národ postavami, ktoré stoja ako mocné piliere na začiatku našich dejín. Oni dali našej histórii nezmazateľný smer na tisícročia. Istéže aj iné národy sa odvolávajú na dedičstvo Cyrila a Metoda. Bulhari slávia ich dodnes nielen ako náboženských velikánov, ale aj ako kultúrnych činiteľov; preto ich výročie je štátnym sviatkom a štátne kultúrne ustanovizne venujú prieskumu ich činnosti zvláštnu pozornosť. Makedonci ich tiež považujú za náboženských a kultúrnych dejateľov, dôležitých tak pre cirkevnú ako aj všeobecnú kultúru. Aj v Makedonsku svetská vrchnosť úzko spolupracuje na zachovaní tohto kultúrneho dedičstva.

A čo my Slováci, ktorí sme priamymi dedičmi diela Cyrila a Metoda? V posledných desaťročiach pripadli tri významné cyrilometodské výročia: v roku 1963 uplynulo tisícsto rokov od ich príchodu k našim predkom, v roku 1969 sa slávilo výročie smrti sv. Cyrila a v roku 1985 sa slávilo výročie smrti sv. Metoda. Možno povedať, že si náš národ doma i v zahraničí dostatočne pripomenul a ocenil význam solúnskych bratov pre našu minulosť a prítomnosť? Ak iné slovanské národy našli spôsob, ako to spraviť, prečo by sme ich nemali osláviť my, najpriamejší dediči hodnôt, ktoré nám zanechali títo naši otcovia vo viere a v kultúre? A to práve teraz, keď celý svet začína uznávať historický význam Cyrila a Metoda pre celoeurópske dejiny!

Nemôžeme sa vyhovárať na časy a okolnosti. Veď ide o kus našich dejín, ba dokonca o základy našej histórie. Ani inokedy časy neboli ľahké, ale národ čerpal práve z cyrilometodských zdrojov posilu a obrodenia. Eugen Paulíny má veľkú pravdu, keď hovorí: "Dnes je až neuveriteľné, akú údernú silu mala u Slovákov v sedemnástom ale hlavne v osemnástom a v prvej polovici devätnásteho storočia myšlienka cyrilometodejská a spomienka na Veľkú Moravu... A musíme si uvedomiť, že vtedy nemali Slováci v rukách nič, iba niekoľko skúpych

historických údajov zaviatych prachom zabudnutia mnohých storočí. Ale ešte aj dnes, keď si svoju národnú existenciu nemusíme zdôvodňovať oduševnenými rečami o starej sláve, má pre nás Veľká Morava a všetko, čo s ňou súvisí, osobitné čaro." (Veľkomoravské legendy a povesti, Bratislava 1977, úvod)

Bolo by hanbou, keby sme my, Slováci, zabudli na svojich otcov práve v historickom údobí, keď si iné národy a celý kultúrny svet omnoho jasnejšie uvedomuje veľkosť a význam Cyrila a Metoda. Stačí si všimnúť, čo sa stalo za posledných sto rokov.

Začiatkom roka 1863 rozposlal banskobystrický biskup Štefan Moyses na všetky fary svojej diecézy obežník s úpravami, ako sa má dôstojne osláviť tisícročie príchodu sv. Cyrila a Metoda k praotcom Slovákov. Maďarské noviny ho vtedy napadli, že vymýšľa nových svätých. O desať rokov nato prišiel taký národný útlak v Uhorsku, že čo len vyslovil meno sv. Cyrila a Metoda sa pokladalo takmer za protištátny čin.

Ale už 30. septembra 1880 vydal veľký pápež Lev XIII. encykliku Grande munus, v ktorej vyzdvihol význam diela sv. bratov pre slovanské národy a tým pre celú Cirkev a nariadil sláviť ich liturgický sviatok v celej Cirkvi. Novodobé dejiny cyrilometodskej úcty vyvrcholili však v našich dňoch, keď prvý pápež slovanského pôvodu, Ján Pavol II., ich dňa 31. decembra 1980 apoštolským listom Egregiae virtutis vyhlásil za spolupatrónov Európy.

Meno sv. Cyrila a Metoda sa teda v rozpätí 120 rokov dostalo zo situácie pohanenia na území vtedajšieho Uhorska k plnému uznaniu ich veľkosti v dejinách Európy ako aj ich významu pre obnovu tohto zostarnutého kontinentu, čiže pre jeho prítomnosť a budúcnosť.

Opakujem: ak sa dnes oceňuje dielo sv. Cyrila a Metoda pre Európu a pre celú Cirkev a ak sa zdôrazňuje ich význam pre budúcnosť nášho starého kontinentu, tým viac si majú Slováci ako priami dediči ich posolstva položiť otázku o ich diele v slovenských dejinách a o ich význame pre obnovu slovenského národa. Veď ide o dielo a o význam, ktoré sa vzťahujú na všetkých Slovákov pod Tatrami i v cudzine, najmä za morom, a to bez rozdielu náboženského vyznania a obradu, lebo na podiv cyrilometodská myšlienka bola v dejinách a ostáva bohatstvom všetkých Slovákov.

Chcel by som tu poukázať na význam cyrilometodskej tradície v slovenských dejinách. Lebo ide o tradíciu, ktorá vždy mala a aj teraz môže mať zjednocujúcu a obrodzujúcu silu pre celý náš národ.

Jozef Tomko

ZNAKY ČASOV ALEBO O NAŠOM EURÓPANSTVE A NAŠEJ OBNOVE

V poslednom čase sa znova hovorí o jednej Európe, o "európskom dome", o "spoločných koreňoch Európy". Sú to znaky časov, ktoré naznačujú, že rozdelenie Európy na "východnú" a "západnú" bolo neprirodzené a neskutočné.

Národy najmä "východnej" Európy si znova začínajú hľadať svoje miesto na tomto kontinente. V celom tomto procese sa ani Slovensko nebude môcť tomu vyhnúť. Alebo sa do tohto duchovného procesu zapojí, alebo bude nakoniec pohltené niekým silnejším a stane sa znova nie subjektom, ale objektom ďalšieho vývoja v Európe.

Cez tieto všeobecné znaky dnešných čias sa tiahne ešte osobitná duchovná iniciatíva v Katolíckej cirkvi. Pápež Ján Pavol II. vyhlásil v roku 1985 Mariánsky rok 1987-1988 ako začiatok prípravy Cirkvi pre vstup do tretieho tisícročia. Priamo z tohto sa v Cirkvi rozvinula iniciatíva pod vedením parížskeho arcibiskupa kardinála Lustigera Evanjelizácia 2000. A nedávno pápež akoby potvrdil vážnosť celého tohto diania, keď vyhlásil, že "alebo vojde Európa do tretieho tisícročia ako kresťanská, alebo doňho nevojde".

Stojí pred nami teda dvojaká úloha: obnova Cirkvi aj národa. Prítom jedno podmaňuje a ovplyvňuje druhé a naopak. Keď sa pozeráme do minulosti, Slovensko vo víre všetkých dejinných udalostí malo vždy tú milosť, že vedelo odpovedať na znaky časov ako na polí národnom, tak na polí náboženskom - a preto aj prežilo ako malý národ všetky kataklizmy. Vždy sa našli ľudia, ktorí pochopili tieto znaky časov a obetovali pre ich naplnenie všetko.

Keď na konci 18. storočia začalo sebauvedomovanie malých národov, bola to skupina okolo mladého kňaza Antona Bernoláka, ktorá kodifikovaním spisovného jazyka odpovedala na potreby toho času. Boli národy, napríklad

Rusíni, ktorí nedokázali v tej chvíli zareagovať, a dnes, hoci sa stále považujú za samostatný národ, hrozí im veľké nebezpečenstvo zániku v ukrajinskom "mori".

Ešte viac sa táto vec javí, keď pozorujeme príchod a pôsobenie rehoľných spoločností na Slovensku. Rehole vznikli v Cirkvi vždy ako odpoveď na potreby času. Vždy, keď náboženský život v Cirkvi upadal alebo chladol, resp. keď bolo treba naplniť potreby aj občianskeho života, ako je tomu takmer u všetkých novodobých ženských rehoľ, Pán Boh povolal veľkých mužov a ženy, aby "opravovali Jeho dom".

Na Slovensku nemáme síce žiadneho zakladateľa rehole, ale bola tu pripravená pôda, takže začiatky pôsobenia väčšiny rehoľ na Slovensku zapadajú do blízkeho času od ich samotného vzniku. Pri tomto by som sa chcel práve na chvíľu zdržať.

Najstaršia rehoľa vôbec - rehoľa baziliánov, ktorú založil sv. Bazil Veľký (329-379), prišla k nám so sv. Cyrilom a Metodom, kedy začína naše národné bytie. Obidvaja bratia boli členmi tohto rádu. V roku 1950 baziliáni pôsobili ešte na piatich miestach na Slovensku.

Druhá najstaršia rehoľa sú benediktíni; tú založil sv. Benedikt Nurský (480-543). Na území Slovenska benediktíni mali 12 opátstiev a 5 rezidencií. Opátstva stáli väčšinou na osamelých vrchoch ako hrady a pevnosti, kde pod vedením opáta žili mnísi, ktorí sa zaoberali nielen modlitbou, ale v duchu svojho hesla "Modli sa a pracuj" i prácou na poli a v lesoch, rozličnými remeslami, odpisovaním kódexov a podobne. Rezidencie mali zväčša v mestách, kde žil menší počet mníchov, ktorí sa venovali duchovnej službe a výchove mládeže mestského obyvateľstva. Najstaršie na Slovensku je opátstvo sv. Hypolita na Zobore pri Nitre. Bolo založené asi súčasne so založením nitrianskeho biskupstva, teda okolo roka 880.

Rád premonštrátskych kanonikov založil sv. Norbert v roku 1120 v Prémontré vo Francúzsku. Prvé premonštrátske opátstvo na Slovensku - v Jasove - bolo založené už koncom 12. storočia. Premonštráti sa zaoberali výchovou obyvateľstva, opisovaním kníh. Ich kláštory mali právo overovania listín.

Dejiny františkánov na Slovensku súvisia s dejinami tejto rehole v celom Uhorsku a siahajú k samým začiatkom františkánskej rehole. Rehoľu františkánov

založil v roku 1209 sv. František Asiský. V Trnave boli františkáni už v roku 1230, v Nitre boli pred rokom 1248, v Bratislave okolo roka 1250. Zohrali nenahraditeľnú službu v pastoračii medzi jednoduchým ľudom. V roku 1950 mala slovenská provincia 25 domov a 244 členov.

Dominikánov založil v roku 1216 sv. Dominik, španielsky kanonik. Najstarším dominikánskym kláštorom na Slovensku je košický. Bol založený za panovania Ondreja II., kráľa Uhorska (1205-1235), alebo v prvých rokoch panovania Bélu IV. (1235-1270).

Rehoľa jezuitov vznikla v roku 1540. Jezuiti už v prvom desaťročí svojej existencie vstúpili do reálneho kontaktu s našou vlasťou. V očiach sv. Ignáca Uhorsko, odlišné od Rakúska a Nemecka, potrebovalo urýchlene duchovnú pomoc. Táto krajina, ktorej podstatnú časť po bitke pri Moháči (1526) tvorilo Slovensko, bola ohrozená tureckými nájazdmi, jej cirkevná organizácia a disciplína bola oslabená, úroveň náboženského vzdelania bola nízka. Sám sv. Ignác podporoval založenie troch jezuitských kolégii pre Uhorsko. V roku 1551 vzniklo takéto kolégium vo Viedni, 1552 v Ríme a v roku 1553 v Trnave, ktorá bola od tohto roka sídlom ostrihomského arcibiskupa. Už v roku 1554 malo toto trnavské kolégium 10 členov jezuitskej rehole.

Rozmach činnosti jezuitov v Uhorsku začína v roku 1616, keď sa stal jezuita Peter Pázmány ostrihomským arcibiskupom. 13. novembra 1635 bola v Trnave založená univerzita. V 18. storočí dosiahla trnavská univerzita vrchol. Trnava bola vtedy jediné univerzitné mesto v Uhorsku. Univerzita mala 4 fakulty: filozofickú, teologickú, právnickú a lekársku. Mala vlastnú knihtlačiareň; počas svojej existencie vydala okolo 5000 titulov (latinských, gréckych, nemeckých, slovenských, maďarských, rumunských, francúzskych...). Jej knižnica pred premiestnením do Budína mala 15000 zväzkov. Počet študentov bol asi 1000 (celá Trnava mala vtedy 7000 obyvateľov).

Rehoľu piaristov založil sv. Jozef Kalazanský a potvrdil ju pápež Gregor XV. v roku 1621. Kultúrne úroveň Slovenska si nie je možné predstaviť bez pôsobenia piaristov. Ich kláštory boli rozostavané po celej vlasti a rástli od roka 1642.

Svätý Ján Bosco založil v roku 1859 rehoľnú spoločnosť saleziánov na záchranu mužskej mládeže. Don

Bosco mal už za svojho života listovné styky s niektorými slovenskými kňazmi. Jedenásť rokov po jeho smrti, t.j. v roku 1899, vyšiel v Spolku sv. Vojtecha v Trnave životopis Jána Bosca. V roku 1905 odišli prví slovenskí chlapci do Talianska, do mesta Cavaglia, s úmyslom stať sa saleziánmi. Po prvej svetovej vojne v rokoch 1919-1924 počet týchto chlapcov stúpol už na stovku. 8. septembra 1924 prišli prví slovenskí saleziáni do Šaštína. Do roka 1950 mali na Slovensku 10 domov s 252 členmi.

Rehoľnú spoločnosť misionárov Božieho Slova založil bl. Arnold Jansen 8. septembra 1875 v Steyli v Holandsku. V roku 1922 sa už začalo uvažovať o založení misijného domu na Slovensku. Nitriansky biskup Dr. Karol Kmeľko ponúkol Spoločnosti Božieho Slova do prenájmu biskupský kaštieľ v Močenku (dnešné Sládečkovce). Malá skupina verbistov sa tam usadila 18. augusta 1923. Keď Spoločnosť slávila svoje 25. výročie účinkovania na Slovensku, viacerí misionári zo Slovenska boli už vo všetkých svetadieloch sveta. Peter A. Kappenberg, vtedajší generálny predstavený rehole, zhodnotil jej situáciu takto: "V mnohých krajinách skúsila Spoločnosť Božieho Slova veľkú lásku a pomoc v začiatočnom štádiu zo strany biskupov. Ale nikde nenašla toľko ochoty a štedrej pomoci ako na Slovensku. Boli to naozaj biskupi katolícki. Nebáli sa, že misijná spoločnosť im odčerpá kňazské povolania." Misionári zo Slovenska nás dodnes spájajú s celým kresťanským svetom a sú našou pýchou.

Kolískou Tešiteľov je viedeň. P. Jozef Ján Litomiský prišiel na myšlienku založenia rehole, ktorej členovia majú obetovať svoj život, svoje modlitby a práce ako zámer Božskému Srdcu za urážky, ktorých sa mu dostáva. Bolo to po skončení krutej prvej svetovej vojny. Novú rehoľu povolil pápež Pius XI. dňa 12. februára 1922. Prvý kláštor Tešiteľov na Slovensku bol zriadený 13. júla 1927 v Marianke, kde prvých 5 členov prevzalo správu pútnickej svätyne.

Podobne to bolo u ženských rehôľ.

Kongregácia sestier dominikánok na Slovensku patrí do veľkej dominikánskej rodiny, ktorú založil sv. Dominik Guzmán. V našej zemi začali sestry dominikánky svoju činnosť najprv čisto kontemplatívneho rázu už v prvých desaťročiach založenia Rádu bratov kazateľov.

Kongregáciu sestier Božského Vykupiteľa založila Alžbeta Eppingerová v roku 1849 vo Francúzsku. Na územie Slovenska - pravda v rámci Monarchie - prišli prvé sestry zo Šoprone do Nových Zámkov ešte v roku 1875. V roku 1950 ich bolo na Slovensku 445 a pôsobili na 24 miestach.

Rehoľu satmárok založil biskup Ján Hám, satmársky biskup, v rokoch 1827-1857. V roku 1857 - v poslednom roku života zakladateľa - boli sestry satmárky v Bratislave, v roku 1885 v Ružomberku, potom v Tvrdošíne, v Leviciach atď.

Milosrdné sestry sv. Kríža založil páter Theodozius Flotentini, kapucín, vo švajčiarsku v roku 1856. Bol to veľký sociálny pracovník. Jeho dielo sa rozšírilo najprv v Európe a potom vo všetkých kontinentoch, okrem Austrálie. Na Slovensku sa ujalo pomocou troch sestier, ktoré hodlal sám zakladateľ doprevadiť do Chyzeroviec - Zlatých Moraviec, aby ošetrovali chorých. Pred tým im tam zaopatril kríž, ktorý sestry dodnes majú. V roku 1927 bola utvorená Slovenská provincia. V roku 1950 bolo na Slovensku 650 sestier sv. Kríža; pôsobili na 62 miestach - nemocniciach, starobincoch a na školách.

Kongregácia dcér sv. Františka bola založená v roku 1894 v Budapešti Annou Margitou Brunnerovou. Na Slovensku začala kongregácia účinkovať hneď od počiatku jej založenia, t.j. 14. júla 1894, a to v Slovenskom Mederi - terajšom Palárikove.

Dve slovenské dievčatá žiadali v roku 1923 o prijatie do Inštitútu Dcér Panny Márie Pomocnice v Taliansku. Za nimi nasledovali ďalšie skupiny dievčat. V roku 1940 sa potom niektoré z nich vrátili na Slovensko, aby tu pracovali v duchu sv. Jána Bosca medzi dievčenskou mládežou.

Na Slovensku pôsobilo v roku 1950 17 mužských a 21 ženských rehoľ. Rehoľníkov bolo vyše tisíc, rehoľných sestier bolo vyše 4000. Rehole, ktoré medzičasom na Slovensku zanikli, som do tohto výberu nevzal.

Rehole hrali vždy podstatnú úlohu pri obnove Cirkvi a pri plnení tých úloh v Cirkvi aj v spoločnosti, ktoré nemal kto plniť. Rehole zohrávali takúto úlohu i v našej miestnej Cirkvi a tým pracovali na jej obnove, ale i na obnove národa. Keď už hovoríme o Európe a európanstve, boli to práve rehole, ktoré prirodzene vytvárali aj v našom národe vedomie európanstva - veď materské domy boli roztrúsené po celej Európe.

Hovorili sme na začiatku o znakoch dnešných čias, hovorili sme potom, že v minulosti sme vedeli, či už na poli národnom alebo na poli Cirkvi, reagoval na znaky čias. Toto nás obnovovalo a zachraňovalo. Dnes znova môžeme hovoriť o "hodine" našej Cirkvi a nášho národa. Dokážeme ju naplniť činom alebo prejde okolo nás bez nášho povšimnutia, aby sa už ako príležitosť nikdy nevrátila? Obnova Cirkvi a národa, naše sebauvedomenie v rodine ostatných národov - to sú úlohy, ktoré pred nás kladie doba, ktoré nám predkladá pápež v príprave na vstup do tretieho tisícročia. Nájdú sa aj u nás ľudia, ktorí budú vedieť odpovedať na toto Božie volanie?

-m-

ZNOVA STREDNÁ EURÓPA

Verzia tohto článku bola prednesená vo forme referátu na medzinárodnej konferencii o strednej Európe v Krakove 22.-25. júna 1989.

Prísne vzaté, národy by žili najradšej samy. O koľko jednoduchšie by bolo zákonodarstvo, administratíva a koľko vnútroštátnych konfliktov by sa ušetrilo, keby každý národ žil na svojom území, svojím životom a s inými národmi by si vymieňal kultúrne hodnoty a inak by s nimi komunikoval iba prostredníctvom slobodne uzavretých zmlúv. Ak by sa uskutočnil, aj teno stav by iste čoskoro odhalil svoje nedostatky, ale zatiaľ je to príliš akademický problém, ktorý nás nemusí zaujímať. Skúsenosti z dejín ukazujú, že ak národy opustili takýto - nazvime ho ideálny - stav, stalo sa tak dvoma formami - cestou podrobenia alebo cestou dohodnutého spojenia pod tlakom vonkajších okolností. Podrobenie iného národa je lákavé svojou jednoduchosťou. Jeho nevýhodou je nestálosť. Druhá forma, dohodnuté spojenie národov, sa najčastejšie uskutočňuje ako opatrenie proti uskutočneniu prvej formy. Jeho výsledkom môže byť nastolenie pozitívnych emocionálnych alebo aspoň pragmatických vzťahov medzi národmi, ktoré môžu pretrvať, aj keď negatívne vonkajšie okolnosti pominú. Naše národy vo svojich dejinách predsa zažili oba typy spojenia, dokonca v rozličných kombináciách. Skúsenosti

z nich, akokoľvek vzdialené, sú súčasťou našej historickej pamäti a tým aj prítomnosti.

V starších dejinách naše krajiny opakovane spájali aspoň personálne spoloční králi alebo dokonca celé dynastie.

V novodobých dejinách zástupcovia Slovákov a Čechov spojili svoje sily ešte pred vznikom spoločnej republiky, pretože pochopili, že len spoločným úsilím môžu dosiahnuť oslobodenie svojich národov. Symbolom spoločného úsilia bola deľba práce medzi T. G. Masarykom, M. R. Štefánikom a E. Benešom v diplomatickej kampani počas Prvej svetovej vojny za vytvorenie Československa. Politické zásady budúceho spojenia Slovákov a Čechov obsahovala Clevelandská dohoda z októbra 1915, Pittsburghská dohoda z mája 1918 a martinská deklarácia z 30. októbra 1918. Výsledkom spoločného úsilia bol vznik Československej republiky ako jedného z nástupníckych štátov.

Nástupnícke štáty, ktoré vznikli na troskách troch monarchií po Prvej svetovej vojne, vytvárajú dodnes obraz strednej Európy, mierne upravený po Druhej svetovej vojne. Vznik nástupníckych štátov bol zrejme zákonitý po skúsenostiach s národnostným útlakom v 19. storočí. Ale je azda určitá zákonitosť aj v dnešnom oživení snáh o určitú formu integrácie strednej Európy. Zákonitosť pramení z faktu, že nástupnícke štáty dvakrát v doterajších dejinách neboli schopné sa ubrániť mocnostiam na svojom okraji. Táto skúsenosť zatieňuje minulé nevraživosti a spory a rovnako inšpiruje aj núti nás hľadať novú základňu spolužitia. Základňu, ktorá by rešpektovala naše doterajšie skúsenosti, geopolitické konštanty aj skúsenosti iných a umožnila nám obranu.

Nech mi je dovolené v tejto súvislosti upozorniť na skutočnosť, že Československo je jediným viacnárodným štátom v kľúčovej oblasti strednej Európy. Spolužitie Slovákov a Čechov v jednom štáte má preto význam prinajmenšom ako predmet štúdia pri uvažovaní o formách a zmysle spolužitia ďalších národov strednej Európy.

Vôľa k spolužitiu predovšetkým umožnila Čechom a Slovákom vytvoriť vlastný spoločný štát a v počiatočnom štádiu ho aj ubrániť. Ďalšie spolužitie sa nevyhlo problémom a rozdiely v náboženskej orientácii, hospodárskej úrovni a kultúrnych akcentoch medzi Slovenskom a českými zemami otriasali republikou.

požiadavky to neboli a v demokratických podmienkach by ich nikto za Slovensko politicky relevantným spôsobom nevznášal. V oboch prípadoch išlo o konkrétne prejavy všeobecného javu, že v podmienkach vojenskej porážky má viťaz tendenciu zakrývať svoje zásahy do vnútorných pomerov porazeného pláštikom presadzovania národných záujmov. A opačne, presadzovanie požiadaviek na národné sebaurčenie, ktoré má samo o sebe najvyššiu mravnú hodnotu, má v podmienkach vojenskej porážky tendenciu skĺznuť do nedôstojných polôh.

Uvedené epizódy z dejín Československa ilustrujú zásadný problém uvažovania o strednej Európe. Je pekné a užitočné hovoriť o kultúrnych a hospodárskych väzbách stredoeurópskych národov, ale ak také uvažovanie má viesť k nejakej budúcej integrácii strednej Európy, nevyhne sa problému jej obrany. Problém obrany nemusí byť na začiatku uvažovania o strednej Európe, ale musí byť v programe takého uvažovania. Spoločná obrana je tradične najsilnejším integračným trendom. Naopak, ak by sa problém spoločnej obrany ukázal ako neriešiteľný, potom pravdepodobne všetko ďalšie uvažovanie nemá zmysel.

V minulosti boli problémom nielenže spoločnej obrany našich národov a štátov, ale vôbec nášho spoluzitia národnostné menšiny. Dejiny nám zanechali nejasné etnické hranice a na mnohých úsekoch sa štátne hranice nekryjú s etnickým osídlením. Nemám v úmysle podať návod na riešenie problému národnostných menšín pre všetky časy. Chcem upozorniť len na dve okolnosti, ktoré si zasluhujú pozornosť a súčasne vzbudzujú nádej pre budúcnosť.

V našej oblasti neboli zaznamenané vážnejšie konflikty dole medzi príslušníkmi väčšinového národa a príslušníkmi národnostnej menšiny alebo medzi viacerými národnostnými menšinami navzájom. Príslušníci rôznych národov vedia medzi sebou navzájom spolunažívať. V Československu sú dediny a mestá so zmiešaným obyvateľstvom a nedochádza tam k národnostným konfliktom. Ak sú sťažnosti národnostných menšín, sťažnosti sa týkajú prístupu úradov k nim, čiže prístupu zhora. Je to zásadne odlišná povaha sporov napríklad oproti národnostným sporom, ku ktorým došlo v poslednej dobe v okrajových oblastiach ZSSR. Tam začali spory dole medzi príslušníkmi rôznych národov a úrady do nich len následne zasiahli tak, aby oddelili sporné

Napriek tomu si Československo udržalo demokratické vnútorné pomery a jeho medzivojnový vývoj možno označiť za dynamický.

Z hľadiska nášho terajšieho uvažovania sú veľmi zaujímavé okolnosti zániku Československa koncom 30-tych rokov.

Zápas o splnenie Pittsburskej dohody o autonómii Slovenska do značnej miery odcudzil Slovensko vládnej pražskej politike. Ale keď vrcholilo akútne ohrozenie republiky zo strany Nemecka, Slovensko stálo za republikou rovnako ako české zeme. Mobilizácia armády v septembri 1938 prebehla na Slovensku rovnako odhodlane a disciplinovane ako v Čechách. Politici a tlač najradikálnejšej autonomistickej strany, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, vyzvali obyvateľstvo, aby rešpektovalo mobilizáciu a plnilo príkazy štátnych predstaviteľov (Slovák 25. septembra 1938). Československá vláda zvolila kapituláciu bez boja a podpísala Mnichovskú dohodu. Od toho okamihu začala platiť zásada "zachráň sa, kto môžeš". V takej situácii geopolitických síl vytvorila priaznivejšiu opcii pre Slovensko než pre Čechy a Moravu. Slovensko sa chránilo vytvorením Slovenskej republiky, Čechy a Morava sa stali nemeckým protektorátom.

Takmer navlas podobný syndróm obrany, zlyhania a následkov sa objavil v našich dejinách o 30 rokov neskôr, v rokoch 1968-1969.

Demokratizačný proces bol spoločnou záležitosťou Čechov aj Slovákov. Jeho súčasťou bola federalizácia republiky. Toto formálne uvoľňovanie zväzkov medzi Čechmi a Slovákami nevyvolávalo v republike politické napätie, kým trval demokratizačný proces. Akonáhle demokratizačný proces utrpel porážku v dôsledku vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa, pomer Čechov a Slovákov sa stal problémom. Gustáv Husák pod zámienkou malej účasti delegátov zo Slovenska argumentoval za neplatnosť mimoriadneho XIV. zjazdu KSČ, na ktorom stalinisti stratili miesto vo vedení komunistickej strany. V januári 1969 opäť pod zámienkou účasti Slovákov vo vedení štátu vytlačil z funkcie Jozefa Smrkovského, predstaviteľa českých reformných komunistov. Oba politické akty, anulovanie XIV. zjazdu KSČ aj pozbavenie funkcie Smrkovského, boli požiadavkami Sovietskeho zväzu na vedenie Československa. Netreba zdôrazňovať, že slovenské

strany. My sa nepotrebuje navzájom oddeľovať. Skôr sa javí účelným čo najviac decentralizovať správu, aby si maximum záležitostí rozhodovali sami obyvatelia národnostne zmiešaných území. Oni si ich rozhodnú najlepšie.

Pravda, nemožno zanedbať ani osobitnú právnu ochranu menšín. V tejto súvislosti by som chcel poukázať na druhú okolnosť. V októbri 1968 bol v Československu prijatý prvý a doteraz platný ústavný zákon č. 144/1968 Zb. o postavení národnosti v ČSSR. Zákon bol politicky pripravený v predinváznom období a možno ho považovať za súčasť demokratizačného hnutia. Zákon je dokladom, že demokratická verejnosť v Československu považovala a považuje ochranu národnostných menšín za súčasť svojho demokratického programu. Rovnako problémy pri realizácii zákona sa javia predovšetkým ako problémy demokracie v Československu všeobecne.

Pri všetkých problémoch, súvisiacich s prenášaním zákonov do praxe, treba pokračovať na ceste právneho zabezpečenia postavenia národnostných menšín. Právne zabezpečenie poskytuje okrem iného možnosť porovnávania úpravy v jednotlivých štátoch a jej postupného vyrovnávania. Skutočné postavenie národnostných menšín v našich štátoch by mohol skúmať medzinárodný výskumný ústav zložený z odborníkov všetkých našich národov, financovaný všetkými štátmi našej oblasti a primerane rovnoprávne riadený. Tento ústav by bol prvou inštitúciou stredoeurópskeho zamerania. Na výsledky práce výskumného ústavu by mohla neskôr nadväzovať medzinárodná poradná a koordinačná komisia. Cieľom je, aby národnostné menšiny v našej oblasti získali pokiaľ možno objektívne komunikačné fórum, nezávislé na orgánoch štátu, v ktorom žijú. Fóru by mohli prednášať svoje sťažnosti a podnety na zlepšenie svojho postavenia, ktoré by komisia mohla tlmočiť vládam ich krajín. Cieľom je tiež, aby nemohlo nastať žiadne utajovanie o skutočnom postavení národnostných menšín v jednotlivých štátoch.

Zemepisne začína stredná Európa na západe Nemeckom. Politická, hospodárska a zrejme aj kultúrna súčasnosť vyzerá tak, že väčšia časť Nemecka, Spolková republika, sa dobrovoľne integrovala do západnej Európy. Nech mi nemeckí priatelia odpustia, ak konštatujem, že to značne zjednodušilo ďalšie uvažovanie o strednej Európe, pretože tu potom zostali štáty s menšími

rozdielmi v mocenskom potenciáli. Menšia časť Nemecka, NDR, ak bude mať možnosť voľby, bude si môcť vybrať svoju orientáciu a zrejme všade bude vítaná. Zemepisne patrí do strednej Európy aj Rakúsko. Rakúsko sa v súčasnosti snaží o vstup do západnej Európy. Ak sa mu vstúp podarí, bude zrejme potrebné nanovo premyslieť rakúsku účasť na budovaní strednej Európy. Štáty a národy na juh od Rakúska a Maďarska zatiaľ nedali dostatočne zreteľne najavo svoje budúce geopolitické referencie. Zostávajú kľúčové štáty strednej Európy, Poľsko, Československo a Maďarsko. Medzi našimi národmi a štátmi nie sú žiadne antagonistické rozpory. Z minulosti máme skúsenosti zo vzájomnej spolupráce aj z rôznych typov spolužitia. V súčasnosti nás všetkých tlačí rovnaký problém prekonania komunizmu. V úzkom zmysle práve relatívna duchovná blízkosť našich národov dala podnet k obnoveniu diskusie o strednej Európe. Je to megalomanstvo, ak upozorním, že v samom strede takejto konštelácie leží Slovensko a bez aktívnej účasti Slovenska nie je možná žiadna organizácia strednej Európy? Pravda, zemepisná a ani duchovná blízkosť nie je všetko. Len ak naše národy a štáty nadobudnú presvedčenie, že určitý integračný proces je výhodnejší než samostatná existencia a politika, taký proces by mohol započať. Příklad západnej Európy nás presviedča, že by to bol proces postupný, dlhodobý, postupujúci len po drobných krôčikoch. Prvým krôčikom je hľadanie vzájomných väzieb.

Zemepisná a duchovná blízkosť už vôbec nestačí na poskytnutie nosnej myšlienky integračného procesu. V doterajších diskusiách na tému strednej Európy niektorí autori poukázali na jednotiaci vplyv kultúry nemeckých a židovských menšín v našich krajinách v minulosti. S kultúrnymi pamiatkami najmä po nemeckej menšine sa naozaj u nás stretávame na každom kroku. V úcte sa skláňame pred kultúrnym prínosom oboch menšín k rozvoju našej oblasti a v pokore pred okolnosťami, za ktorých museli odísť z našich krajín. Už tu takmer niet Nemcov ani Židov, ale zostalo v nás poznanie, že rozniecovanie nenávisťi voči iným národom a národnostiam sa nevypláca a spravidla prináša nešťastie aj tým, ktorí nenávisť rozniecujú. Aká iná myšlienka tu zostáva, ktorá nás spája? Myslím, že jedinou takou myšlienkou je kresťanstvo. Kresťanstvo vychovávalo naše národy, kresťanstvo vydržalo u nás nápor komunizmu a

kresťanstvo nám ponúka ducha, ktorý nás presahuje. Nielen to. Kňazi a rehoľníci ako sociálne vrstvy, ktoré zasvätili svoj život službe iným, predstavujú infraštruktúru sociálneho života. Bez nich by sa naše spoločnosti ocitali ďaleko bezbrannejšie oproti tlaku totalitnej moci. V Československu sa stal pražský kardinál Tomášek morálnou oporou najvyššieho stupňa. Jeho dávny predchodca na pražskom stolci sv. Vojtech, zohral vynikajúcu úlohu v dejinách Maďarska aj Poľska. Ako parciálne spojivo v rámci kresťanstva bolo by možné oživiť mariánsky kult. Staré Uhorsko používalo názov Regnum Marianum. Na Slovensku sa každoročne zúčastnia státisíce pútnikov na mariánskych pútiach. A kto dokáže vysvetliť význam čenstochovskej čiernej madony pre Poliakov?

Kresťanstvo dokáže naplniť zmyslom dokonca aj naše nedostatky. Zrejme sa nikdy technologicky nevyrovnáme západnej Európe, ale dúfajme, že sa jej nikdy nevyrovnáme ani v komercializácii. Ak nám kresťanstvo pomôže uchovať si zmysel pre duchovno, aj na horších strojoch, budeme môcť byť západnej Európe dôstojným partnerom.

A čo východnej Európe? Pre východnú Európu budeme musieť vyriešiť rovnicu politickej a ekonomickej výhodnosti. Kým sa to nepodari nám a prebiehajúcim svetovým trendom, asi ďaleko nepokročíme.

Ján Čarnogurský

[Skrátené]

TEOLÓGIA OSLOBODENIA A ETIKA SOLIDARITY

Autor známej publikácie Etika solidarity analyzuje zhodné prvky a súčasne veľké rozdiely v prístupe k sociálnej realite v Latinskej Amerike a Poľsku. Tento referát odznel na kolokviu, ktoré zorganizovalo študijné centrum pre rozvoj a interáciu Latinskej Ameriky, Caracas, 1989.

Porovnanie teológie oslobodenia a etiky Solidarity sa samo ponúka. U oboch sa stretávame so silným spoločenským hnutím namiereným proti politickej a ekonomickej totalite, u oboch existuje väzba medzi

otázkou slobody a otázkou náboženstva, u oboch existuje všestranná spolupráca medzi intelektuálmi a utláčanými a vykorisťovanými. Tiež sa zdá byť podobný aj morálny zdroj oboch hnutí: zdrojom je citlivosť svedomia na sociálnu krivdu páchanú na človeku. Podobnosť oboch hnutí odкрývajú i názvy, ktorými sú vymedzené: oslobodenie a solidarita. Vynára sa vzájomná väzba oslobodenia a solidarity; oslobodenie bez solidarity je tak isto nenáročné ako solidarita bez oslobodenia. Sú však i rozdiely. Na jednej strane máme spoločenské hnutie medzinárodného významu, ktoré definuje svoj zmysel pomocou pojmového aparátu teológie a smeruje nielen k reforme štátu a hospodárstva, ale i Cirkvi, čo budí pochopiteľný nepokoj iných teológov a hierarchie; na druhej strane vidíme hnutie výrazne poľského charakteru, ktoré nezávisle na úspechoch je stále do takej miery zamerané na riešenie svojich bezprostredných záležitostí, že mu neostáva čas na hlbšiu teoretickú reflexiu. Je to hnutie, ktoré, hoci je zviazané s náboženstvom, nemá v úmysle definovať sa pomocou teológie, ani reformovať Cirkev; hľadá svoj zmysel a svoju legitimitu vo sfére etických hodnôt.

Azda aj vážnejší rozdiel je ukrytý niekde inde. Vyplýva zo vzťahu oboch týchto hnutí k revolúcii. Teológia oslobodenia - prinajmenšom v jej najvážnejších predstaviteľoch - vidí v revolúcii, ktorú očakáva, splnenie nádeji utláčaných. Hnutie Solidarita má už za sebou revolúciu ako dejinnú udalosť, ktorá zanechala viac problémov ako ich vyriešila. Spoločenský systém, ktorý vznikol z revolúcie, viedol k takej kríze práce, s akou sa dejiny ešte nestretli. Sociálna bieda vyhodená dvermi sa vrátila oknom. Čo robiť, aby bola odstránená? Jedno je isté. Revolúcia je už vylúčená. Od toho pochádza rozdielny vzťah k etike u oboch týchto hnutí: Veď prví uvažujú, ako treba pretvoriť etiku, aby sa otvorili dvere revolúcii, druhí sa pýtajú, čo robiť, aby etiku znova naštepili porevolučnému svetu.

Porovnávame tu teológiu oslobodenia a hnutie Solidarita. Čo je cieľom tohto porovnávania? Nie je ním kritika, hoci bez kritických hodnotení sa celkom nezaobídeme. Je ním lepšie vzájomné pochopenie. Obe hnutia sa môžu navzájom obohatiť úspechmi, ktoré sú nepochybné. Teológia oslobodenia môže pomôcť hnutiu Solidarita vo vymedzení jej vzťahu k náboženstvu a jeho bohatstvu, Solidarita môže ponúknuť veľa materiálov na

rozmyšľanie, týkajúce sa vzťahu hnutia oslobodenia k marxizmu a socializmu. Je to tým skôr možné, že obe hnutia majú blízky vzťah k Cirkvi, čo môže poskytnúť potrebný priestor pre dialóg.

Korene vzbury

Korene hnutia oslobodenia i Solidarity sa zdajú podobné. Vyrastajú zo skúsenosti bolesti obetí spoločenskej nespravodlivosti. Teológia oslobodenia ich menuje slovom "chudobní". "Chudobní" dávajú morálny zmysel hnutiu oslobodenia a jeho teológii. Keby nebolo "chudobných", nebolo by ani jedného, ani druhého. "Chudobní" dávajú zmysel a legitimizujú celé hnutie oslobodenia. Teológia oslobodenia súčasne vyvíja ohromné úsilie, aby pojmu "chudobného" dala tiež náboženský, teologický význam. "Chudobní" sa majú stať akýmsi druhom absolútnej hodnoty hnutia oslobodenia. Z toho dôvodu je potrebné spojiť pojem "chudobného" s analogickým pojmom v Biblii. Súčasne však treba poukázať na skutočnosť jeho politického významu. Treba, hoci mlčky, priznať, že je príčinou, ospravedlňujúcou revolúciu. "Chudobní" teológie oslobodenia musia byť tými istými "chudobnými" ("prekliatym ľudom zeme"), ktorý sa objavil a nadobudol význam v dobe Veľkej revolúcie. Teológia oslobodenia robí z pojmu "chudobného" miesto stretnutia teologickej, etickej a revolučnej myšlienky.

Teológia oslobodenia je pre Cirkev vážnym problémom. Stoja za ňou zásadné a morálne dôvody. Ako odmietnuť oprávnenosť jej vzbury proti spoločenskej krivde? Či možno zamietnuť jej protest proti pokusom náboženského ospravedlnenia systému totalitnej vlády? Na druhej strane nepokoj teológov a Cirkvi je pochopiteľný. Či na to, aby človek miloval chudobných a oslobodzoval utláčaných, sú potrebné až tak ďaleko idúce interpretácie základných pojmov náboženstva? Nechcel by som ísť do podrobností v otázke, ktorá je bohato rozobraná v literatúre. Zastavme sa pri jednom prejave Jána Pavla II., ktorý sa snaží ukázať akúsi "prostrednú cestu":

"Áno, Cirkev pokladala za svoju opciu (voľbu) veci chudobných. Opakujem, preferovanú opciu. Nie je to však výlučná, ani vylučujúca opcia, pretože poslanstvo vykúpenia je určené pre všetkých. Je to okrem toho

opcia skutočne podopretá Božím slovom a nie kritériami poskytnutými ľudskými vedami alebo opačnými ideológiami, ktoré nezriedka redukujú chudobných na úroveň spoločensko-politickej alebo ekonomickej kategórie. Jednako je to opcia rozhodná a neodvolateľná."

Vráťme sa k hnutiu Solidarita. Aký význam má "opcia veci chudobných" pre Solidaritu? Či sa v tomto hnutí objavuje pojem "chudobného" ako niečo skutočné? Či tento pojem určuje morálne dôvody tohto hnutia?

Treba priznať otvorene: slovo "chudobní" nemá v tomto hnutí ozajstnú úlohu. Nie preto, žeby "chudobných" nebolo alebo žeby ich problémy nepúťali pozornosť hnutia, skôr opačne, ale preto, že toto slovo sa nedotýka podstaty poľskej skutočnosti. Východiskovou skúsenosťou bol jav v doterajšej histórii neznámej márnوترatnosti práce - márnوترatnosti surovín, energie, času a ľudí. Jasným prejavom márnوترatnosti sa stala stagnácia pokroku v práci. Práca zaostala v rozvoji. Stala sa archaickou, málo produktívnou, bezcieľnou. Chybne uskutočňovaná industrializácia viedla k narušeniu ekologickej rovnováhy. Prudko sa zhoršilo zdravie ľudu. Tieto javy sprevádzal vzrast totalitnej vlády jednej strany nad celým národom. Totalitarizmus ničil základné spoločenské väzby, medzi nimi aj väzbu národnú. Výsledkom všetkých týchto počinaní bola nepochybná chudoba, no zvláštna chudoba - chudoba tých, ktorí sa cítili dostatočne bohatí, aby vyšli z biedy, keby mohli byť sami sebou. Hlbšou bolesťou chudoby sa ukázala bolesť márnوترatnosti bohatstva - márnوترatnosti surovín, energie, talentov a predovšetkým vôle ľudí. Preto základným cieľom Solidarity bola reforma systému práce - "práca nad prácou". Bolo potrebné zachytiť spoločenskú chorobu v jej zdroji.

Keď v nejakej továrni ide všetko normálne a továreň prináša zisky, vtedy robotníci môžu žiadať vyššie zárobky. Ale čo, keď továreň pracuje zle a prináša len stratu? Vtedy je snaha zmeniť vedenie. Skutočne treba začať od hlavy. Čo sa však dá robiť, keď je vlastníkom štát? Vtedy nie je iné východisko - treba zmeniť štát. A to tiež bolo cieľom Solidarity.

Zmeniť štát neznamena zničiť štát. A v žiadnom prípade to neznamena použiť na tento cieľ násilie, roznieť revolúciu. Revolúcia už bola. Štát, ktorý

treba reformovať, je práve výsledkom revolúcie. Treba teda siahnuť po iných, pokojných prostriedkoch. Hnutie Solidarita je samoorganizujúcim sa hnutím.

Myšlienka boja bez násilia je zvláštne spojená s menom kňaza Jerzyho Popieluszka - mučenika Solidarity. Zásadou jeho konania boli slová sv. Pavla: "Viťaz dobrom nad zlom!" Tieto slová skutočne zodpovedali potrebám času. Boli nielen výrazom náboženskej viery, ale tiež prejavom správneho zhodnotenia morálnej a politickej situácie v krajine. Kňaz Jerzy sa stal štandardnou postavou hnutia - v niečom podobnou, ale predsa protikladnou, akou pre hnutie oslobodenia sa stal Camilio Torrez, "kňaz s puškou". Nielen preto, že zahynul tragicky ako mučeník, ale predovšetkým preto, že svojim mučeníctvom potvrdil zásadu viťazstva dobra nad zlom.

Po tomto krátkom uvažovaní o vzťahoch teológie oslobodenia a Solidarity k "chudobným", Biblii a revolúcii všimnime si problém vzťahu oboch hnutí k marxizmu a socializmu.

Spor o vlastníenie

Väzba teológie oslobodenia a marxizmu nie je jednoznačná. Jednotlivé odnože tohto hnutia zdôrazňujú rozličné aspekty vzájomných vzťahov.

Používanie pojmov z marxizmu sa stalo predmetom mnohých kritik. Zaujímala sa o ne i známa Inštrukcia Kongregácie pre veci viery. Inštrukcia zdôrazňuje, že hoci možno hovoriť o rôznych rovinách marxizmu, predsa existuje medzi nimi tesné spojenie. Okrem iného čítame: "... ateizmus a negácia človeka, jeho slobody a práv, je v centre marxistických koncepcií. Obsahuje omyly, bezprostredne ohrozujúce vieru vo večné povolanie človeka. Vložiť do teológie "analýzu", ktorej interpretačné kritéria patria do ateistickej koncepcie, znamená dostať sa do zhubného rozporu. Okrem toho neuznávanie duchovnej podstaty človeka vedie k jeho celkovému podriadeniu kolektívu a teda k negácii zásad spoločenského života a politiky, zodpovedajúcej ľudskej dôstojnosti".

Otázka teológie oslobodenia a marxizmu sa naďalej živo diskutuje. Ako sa ukazuje tento problém v perspektíve hnutia Solidarita?

Všeobecne je známe, že marxistická filozofia je vo východnej Európe v kríze. Čo je príčinou krízy? Príčinou je porážka používaného systému práce. Všetky ostatné príčiny, hoci tiež existujú, majú menší význam. J. Boff vidí vec z nesprávnej perspektívy: má pravdu, keď píše, že ako inkvizícia neprečiarkla kresťanstvo, tak i zločiny stalinizmu neprečiarknu marxizmus, z čoho však chybné dedukuje, že marxizmus vcelku nebol "prečiarknutý". Základná porážka marxizmu sa udiala na úrovni práce. Marxizmus neviedol k sľubovanému oslobodeniu práce. Marxisticky organizovaná práca prestala byť prácou. Na čom sa zakladalo toto "zorganizovanie"? Podstatou malo byť "zospoločnenie práce". Kríza práce sa stala dôkazom doktrínálneho bludu zospoločnenia.

Zastavme sa pri tomto bode. Týka sa to, ako vidíme, problému súkromného vlastníctva a jeho "zrušenia". Marxizmus nesie v sebe dedičstvo kritiky súkromného vlastníctva, s ktorým už vystúpili ideológovia Francúzskej revolúcie. Súkromné vlastníctvo bolo pokladané za príčinu všetkého zla v spoločnosti. Kritika súkromného vlastníctva ide do šírky aj do hĺbky. Najprv bolo zlé vlastníť "zbytočné dobré" - tie, ktoré ešte zostávali po uspokojení nutných potrieb, ale onedlho sa stalo "zlým" vlastníctvom pôdy a všetkých výrobných prostriedkov. No to ešte nebol koniec. Odstránenie súkromného vlastníctva malo priniesť so sebou potrebu hlbokej premeny samej ľudskej prirodzenosti. Išlo nielen o zdolanie hriechu lakomstva, ale i túžby vlastníť samého seba (ako svojho majetku). Komunistické hnutia vždy viedli k vytvoreniu "nového človeka". "Starý človek", ktorý bol prekážkou na ceste pokroku, musel odísť - druhou otázkou bolo, kde a ako. Marxizmus teoreticky podporil túto snahu. Ale pretože človek je od prirodzenosti spoločenský, "zospoločnenie človeka" nebolo ničím iným, ako "prinavrátením človeka jeho pravej podstate".

Formy "zospoločnenia" výrobných prostriedkov boli rozličné. Jednou zo základných bolo "zospoločnenie": jedného dňa sa štát na základe zvláštného dekrétu stal "vlastníkom" výrobných prostriedkov. Nezávisle od toho, aké ďalšie formy malo "zospoločnenie", vždy sa zakladalo na zásade, že to, čo je "súkromné", je zlé, a to, čo je "zospoločnené", nie je už "súkromné". Malo to ďalekosiahle dôsledky.

Na ekonomickej rovine sa objavuje boj so súkromným kapitálom a kapitalistami, čo vedie k zruinovaniu remesiel, malého priemyslu a roľníctva. Kapitál je podľa známej metafory K. Marxa "upírom", ktorý cicia krv robotníkom, rodí sa z krvi a žije, aby mohol piť ich krv. Len štát má právo vlastniť kapitál. Upír zavretý do štátnej klietky má sa premeniť na neškodného baránka. Ale v súčasnej spoločnosti nie je možný rozvoj práce bez kapitálu. Kapitál totiž nie je obyčajné bohatstvo lakomca, ktoré rastie vlastnením, ale skutočnosťou, stelesňujúcou ľudskú prácu a schopnou rodiť novú prácu, nové bohatstvo. Čímsi iným je vlastníctvo zlata zakopaného v záhrade a čímsi iným vlastníctvo tkáčskeho stroja. Zlato je moje, moje - súkromné, ale stroj, už svojou existenciou, má sociálny charakter. Marxizmus zotrel tento rozdiel. To bol začiatok boja proti kapitálu, čo viedlo k zruinovaniu kvitnúcich a bohatých krajín a odučilo ľudí tvorivo pracovať. V období ohromného pokroku práce, keď je problémom nadprodukcia a potreba skracovať pracovný čas, krajiny so "zospoločeným" hospodárstvom trpia nedostatkom potravín, bytov, liekov, predlžovaním pracovného dňa, rastom byrokracie a zdanlivej práce, závislosťou vlastného hospodárstva od "kapitalistických" krajín, teda krajín, ktoré majú kapitál.

Dôsledkom "zospoločnenia" je rastúca potreba zosilnenia politickej vlády nad hospodárskou. Štát musí zasahovať všade, kde existuje čoen tieň podozrenia, že sa rodí kapitál. Podobná úvaha sa týka tých oblastí hospodárstva, v ktorých - pri jeho čiastočnom súhlase - kapitál ďalej existuje (remeslo, drobné roľníctvo atď.). Vedie to k prudkému rastu byrokracie, ktorej jediným cieľom je kontrola hospodárskeho života. Hospodárstvo musí niesť na svojich pleciach bremeno, obmedzujúce slobodu jeho pohybu. Ale hospodárstvo nemôže žiť bez slobodného priestoru pre rozvoj, bez samostatných a podnikavých hospodárov. Potrebuje voľný trh. Tam, kde je síce veľa podnikov, ale len jeden vlastník, tam sa nedá hovoriť o voľnom trhu. A tak sa zospoločené hospodárstvo dostáva do protirečenia: na jednej strane je potreba posilnenia politickej vlády bojom s kapitálom, na druhej strane potreby voľného trhu s cieľom upevniť rozvoj hospodárstva.

O nič menej tragické nie sú ani morálne dôsledky boja so "súkromným" vlastníctvom. I v tejto rovine sa človek dostáva do rozporu. Má veriť, že vlastníctvo je morálne zlé alebo aspoň podozrivé - a to nielen vlastníctvo predmetov, ale v konečnom dôsledku i vlastníctvo samého seba; najlepšie by bolo, keby sa dal do vlastníctva politickej vlády tak, ako odovzdal pracovné nástroje. Ale človek nie je schopný zbaviť sa túžby po vlastníctve: čím viac ju potláča, tým viac dáva o sebe vedieť. Človek vie: aby bol, musí mať - predovšetkým mať seba samého. Čo je východiskom z tohto protirečenia? Jedným východiskom sa stáva užívanie, konzumnosť. Ten, kto užíva, ten súčasne má i nemá: má, lebo predsa užíva, ale nemá, lebo len užíva. Užívanie sa stáva náhradou vlastníctva. "Užíva sa" však nielen to, čo je "na užívanie" (konzumné dobré), ale i to, čo nie je "na užívanie", čo je výrobným prostriedkom (továrne, zem atď.). Tak sa objavuje nový druh konzumnej spoločnosti a to v radikálnom zmysle tohto slova - spoločnosť, ktorá - v protiklade ku kapitalistickej spoločnosti - neužíva to, čo vlastní, ale užíva to, čo nebolo ani nie je jej vlastníctvom.

Kto však má zvlášte právo "užívať" vo svete "zospoločeného" hospodárstva? Či je toto právo rovnaké pre všetkých? To nie. Majú ho tí, čo sú lojálni k politickej vláde a jej ideológii - majú ho "ľudia nomenklatury". Práve oni sa stávajú skutočnými "užívateľmi" výrobných prostriedkov a oni majú zvláštne práva disponovať plodmi práce. Tak sa zrodila nová trieda, niekedy nazývaná "červená buržoázia". Nová "buržoázia" sa však zásadne líši od minulej: minulá vytvorila priemysel a doviedla k rozkvetu techniku, nová sa stala hlavným činiteľom stagnácie a krízy práce. História krajín reálneho socializmu je do značnej miery históriou boja robotníkov s touto "buržoaziou".

Krátko povedané: omyl v prístupe ku skutočnosti zospoločnenia vedie k strate vlády nad procesom rozvoja práce. Marx videl v revolúcii prostriedok oslobodenia výrobných síl, ktoré mali viesť k rozkvetu ľudskej práce. Ale Marxove predpovede sa ukázali chybné. Plodom revolúcie sa stalo ešte väčšie zotročenie práce. Výdavky na výstavbu a udržiavanie umelo vytvoreného systému práce sa ukázali absurdné a tragicky veľké. Dnes, v čase "prestavby", keď socialistické krajiny

hľadajú cesty, ako vyjsť z krízy, jasne vidieť: nestálo to za to.

Je teológia oslobodenia schopná vziať to vážne na vedomie? Dá sa poučiť na cudzích tragédiach? Môže porozumieť zmyslu znamenitých analýz komunizmu od Jána Pavla II.?

Pred niekoľkými rokmi písal k tejto téme M. Novák: "Vo svojom nepriateľstve k ideálom a inštitúcii demokratického kapitalizmu je teológia oslobodenia výrazne socialistická v inšpirácii, v terminológii aj v metóde analýzy. Jej socializmus vynikne zvlášť v protiklade k niečomu inému. Naproti tomu jej pozitívne argumenty sú nejasné a zasnené. Je márne hľadať v nich kritické hodnotenie socialistických experimentov v Európe, od ktorých sa pravdepodobne dištancuje: Teológovia oslobodenia si pripisujú originálnosť myšlienok, ale ich nepreukazujú. Prakticky v každom smere sú ich myšlienky podobné myšlienkam európskeho socializmu. (...) Od latinskoamerických teológov sa dá len málo dozvedieť o politickej a hospodárskej realite krajín tohto kontinentu. Konkrétne opisy osôb, udalostí a inštitúcií sú v ich prácach veľmi slabé. Používajú tón, ktorý nabáda a povzbudzuje masy k "zobudeniu sa" a vzbure proti "tyranom". Teológia oslobodenia je udivujúco abstraktná."

Je to veľmi tvrdá kritika. Ale netreba ju brať na ľahkú váhu. Tým viac, že dnes v čase "prestavby" neobsahuje nič takého, čo by nebolo počuť i v krajinách reálneho socializmu. Doterajší model socialistického poriadku sa ukázal pochybným práve v tom, kde tento poriadok vznikol, a teológia oslobodenia si musí urobiť z toho vyplývajúce závery.

Spoločná snaha

Doterajšie moje úvahy poukázali najmä na rozdiely a protiklady medzi teológiou oslobodenia a Solidaritou. Ako vidieť, rozdiely pochádzajú nielen z rôzností rovin, na ktorých sa obe sociálne hnutia pohybujú - tam rovina teologická, tu etická rovina - ale tiež z iného prístupu k revolúcii: pre teológiu oslobodenia je revolúcia stále veľkou nádejou, pre Solidaritu je tragickou spomienkou. Ale rozdiely nemôžu zakryť podobnosti. Je ich viac, no na jednu treba položiť zvláštny dôraz.

Teológia oslobodenia predložila ako základnú tézu, že existuje tesná väzba medzi sociálnym oslobodením a náboženskou spásou: oslobodenie človeka od všetkého, čo ničí alebo ohrozuje jeho samostatnosť, je nutnou podmienkou večnej spásy. Ako je totiž možné niekoho spasiť, kto nedozrel na to, aby bol sám sebou? Ako je možné spasiť bytosť zbavenú vlastnej vôle, vlastného rozumu, vydanú napospas primitívnemu strachu, o prežitie dnešného dňa. Taká bytosť žije mimo pojem života, osoby. Nemôže sa stať Božím dieťaťom, lebo nedorástla k tomu, aby bola osobou. Tým istým smerom mieri aj myslenie Solidarity. S tým rozdielom, že výraznejší dôraz sa kladie na myšlienku ľudskej dôstojnosti: život pod dôstojnosť človeka vydáva napospas jeho spásu.

Takto obe sociálne hnutia konajú vo svojich krajinách veľké premeny, súčasne robia veľké zmeny aj v náboženskej sfére. Citlivosť na situáciu úpadku človeka im prikazuje odísť od viery chápanej individualisticky, viery uzavretej do vzťahu medzi veriacim a jeho Bohom. V takej viere nie je miesto pre bližného. Nevidieť hlad, nevidieť väzenia, nevidieť, ako ľudskosť vychádza na mizinu. Namiesto toho vidieť obyčajný egoizmus poliaty náboženskou omáčkou.

Odchod od individualistického náboženstva k angažovanému náboženstvu je skutočným úspechom oboch hnutí. Myslíme, že je to len začiatok. Ale ťažko obsiahnuť perspektívy. Preto o to viac je potrebná spolupráca a vzájomná výmena skúseností. Na základe tohto skutočného zväzku všetky existujúce rozdiely sú menej dôležité.

Józef Tischner

[Tygodnik powszechny 23/1989, skrátené]

KATOLICKÁ CIRKEV A PRÍPRAVA NOVEJ ÚSTAVY

Súčasná konštitúcia ČSSR bola schválená 11. júla 1960 Národným zhromaždením. Prešla viacerými zmenami, hlavne v súvislosti s utvorením československej federácie 1. januára 1969. Konštitúcia, ktorá sa teraz pripravuje, bude taktiež vymedzovať základné ľudské slobody a práva, čo je sféra kompetencie i Cirkvi. Nasledujúce listy

dokumentují, aký postoj vo veci novej ústavy má
pražský arcibiskup.

JUDr. Gustáv Husák
prezident ČSSR
Praha - Hrad

Praha, 9. června 1989

Vážený pane prezidente,

Katolická církev v Československu sleduje se zájmem současnou diskusi o nápravě společenských vztahů v naší republice. Změnu dosavadního stavu i pomocí zákonů považujeme za užitečnou a potřebnou; cheme doufat, že nebude jen formální. Při určování jejího obsahu by bylo neblahé vůbec nedbat zásad křesťanské etiky, ověřených dvěma tisíciletími evropského kulturního vývoje

Z řad věřících mi byla tlumočena nespokojenost nad tím, že se nová ústava a další zákony připravují bez dostatečného informování občanů, kteří nemají při jejich tvorbě možnost uplatnit své názory žádným způsobem a včas. Jsem toho času jediným diecézním biskupem v ČSR. V minulém roce mi více než 600000 věřících občanů z Čech, Moravy a Slovenska svými podpisy pod petici s 31 body projevilo důvěru, která zavazuje. Tyto a další okolnosti mi poskytují oprávnění mluvit za katolické věřící. Proto Vám předkládám z katolického lidu vzešlé

Stanovisko Katolické církve k připravované Ústavě ČSSR.

1. Katolický postoj ke státu je zásadně kladný, proto odmítáme anarchistické utopie. Úlohu státní moci vidíme ve službě občanům, proto odmítáme totalitní koncepce. Za přijatelnou považujeme každou formu vlády schopnou zajišťovat společné dobro všech občanů bez zákonné i faktické diskriminace všeho druhu. V současnosti splňuje nároky a spravedlivé státní zřízení relativně nejlépe demokracie, když přednostně zajišťuje svobodu a důstojnost lidské osoby při souběžné péči o sociálně slabé občany.
2. Pro věřící občany je nepřijatelné ustanovení dosud platné ústavy, že veškerá kulturní politika, rozvoj

vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu marxismu-leninismu, t.j. materialistického a ateistického světového názoru. To je v příkrém rozporu s mezinárodními pakty, které požadují svobodu rodičů uskutečňovat náboženskou a mravní výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení.

3. V ústavě je třeba výslovně a jednoznačně stanovit
- a) právo každého občana žít podle své víry a veřejně ji vyznávat
 - b) právo církví a obdobných náboženských sdružení existovat a působit svobodně podle vlastních řádů.

Také toto je opřeno o mezinárodní závazky přijaté naším státem.

Pane prezidente, prosím, abyste z moci své vrcholné ústavní funkce zajistil vážné přijetí tohoto Stanoviska v příslušných grémiích. Zvolil jsem tuto cestu proto, že v Komisi pro přípravu nové ústavy ani v jiných státních a společenských orgánech nejsou skutečně legitimní zástupci katolíků.

Prosím, abyste tuto iniciativu chápal ve světle upřímného úsilí o dialog s představiteli státní moci, jak jsem jej nabídl v dopise z 23. dubna 1988 panu předsedovi vlády i v dalších podáních. Při této příležitosti ujišťuji, že mně i katolickým věřícím jde o prospěch našich národů a celé naší společnosti.

Vzhledem k závažnosti věci považuji za svou povinnost seznámit s tímto dopisem katolickou veřejnost.

S projevem úcty

František kardinál Tomášek
arcibiskup pražský

21. června 1989

Vážený pane kardinále,

s velkou pozorností jsem se seznámil s obsahem Vašeho dopisu z 9. června tohoto roku. Ujišťuji Vás, že je přáním státního a politického vedení vytvářet v zájmu našich národů a dalšího rozvoje socialistické

společnosti co nejpríznivější podmínky pro aktivní účast občanů a všech institucí na tvorbě nové Ústavy Československé socialistické republiky a dalších zákonů. Proto předpokládám, jak o tom byla již informována naše veřejnost sdělovacími prostředky, že návrh politicko-právních zásad nové ústavy bude posouzen ve všelidové diskusi.

Pokud jde o konkrétní náměty k připravované Ústavě ČSSR, obsažené ve Vašem dopise, postoupil jsem je Komisi pro přípravu nové ústavy a jsem přesvědčen, že je spolu s náměty dalších církví a náboženských společností odpovědně posoudí. Bylo by vhodné, vážený pane kardinále, kdybyste laskavě uvážil bezprostřední účast na pracích Komise, popřípadě tímto posláním pověřil svého zástupce z řad svých pomocných biskupů. V tomto směru, z mého pověření, již s Vámi hovořil náměstek ministra kultury České socialistické republiky František Jelínek.

S projevem úcty

Gustáv Husák v.r.

Československá tisková kancelář
ústředí
Opletalova 5-7
Praha 1

Praha, 14. července 1989

Vzhledem k tomu, že se ukazuje naděje na překonání oboustranně nežádoucího stavu ve vztahu vedení Československé socialistické republiky a Katolické církve, považuji za svou povinnost nabídnout Vaším prostřednictvím hromadným sdělovacím prostředkům text mého posledního dopisu prezidentu republiky Dr. Gustávu Husákovi a jeho odpověď.

Jsem přesvědčen, že se tato výměna dopisů může stát vstupem do dialogu s cílem vyřešit tíživé problémy života Církve a katolických věřících. Proto, aby se předešlo možným dezinformacím s kterékoli strany, žádám o poskytnutí úplného textu obou dopisů Vaším

odběratelům, s vyloučením zkreslujících komentářů.

František kardinál Tomášek
arcibiskup pražský

Přílohy:

1. Opis dopisu prezidentu republiky z 9. června 1989, obsahující Stanovisko k připravované Ústavě ČSSR.
2. Opis odpovědi prezidenta republiky z 21. června 1989.

Katolickým věřícím v Československu

25. července 1989

Milovaní bratři a sestry,

ke svým devadesátinám jsem dostal od kněží i věřících z celé republiky mnoho blahopřání a také poděkování za projevy jménem a v zájmu katolického lidu. Děkuji Vám všem srdečně za milá slova a zvláště modlitby. Nade všechno však buď pochválen náš nebeský Otec, jehož milostí jsme dospěli k takové jednotě v Kristově lásce.

Z tohoto mimořádného společenství v mimořádné době vyplynula moje odpovědnost za vás. Proto považuji za svou povinnost vám sdělit, co podnikám pro Církev v našem státě v nynějším období přestavby právního řádu. Všichni jako občané máme právo zajímat se o všechny připravované zákony z hlediska spravedlnosti a obecného dobra. Jako mluvčí Církve mám zvláštní úkol vyjádřit se k zákonům, které se přímo týkají náboženského života.

K ústavě

Dne 9. června jsem odeslal dopis prezidentu ČSSR Dr. Gustávu Husákovi. V něm jsem předložil Stanovisko Katolické církve k připravované ústavě s několika zásadními body:

1. Jsme pro demokracii, která respektuje osobní důstojnost každého.
2. Odmitáme monopol marxistické ideologie, zvláště ve výchově.

3. Je třeba zajistit práva všech věřících občanů a Církvi na život podle vlastních statut.

Poukázal jsem na to, že jsou požadavky mezinárodních dohod o lidských právech, uzavřených s účastí naší republiky.

S odvoláním na svůj loňský dopis předsedovi vlády ČSSR jsem znovu nabídl dialog s představiteli státu. Dodal jsem, že s tímto dopisem seznámím katolickou veřejnost.

V krátké době jsem obdržel odpověď pana prezidenta, kterou vítám jako počátek dialogu. Obsahuje pozvání k účasti na práci Komise pro přípravu nové ústavy, již pan prezident už postoupil naše Stanovisko.

Jisě se mnou sdílíte uspokojení z tohoto významného kroku, vždyť jsem už před rokem i vaším jménem zdůraznil v uvedeném dopise panu ministerskému předsedovi, že žádáme změnu postoje k Církvi Cestou dialogu, ne konfrontace.

V naději, že zde dochází k jistému přelomu, poskytl jsem dne 14. července text obou dopisů Československé tiskové kanceláři, aby se dostaly nejen k vám, ale i k naší a světové veřejnosti, která postavení církvi u nás sleduje s neobyčejnou pozorností. Známe Kristovo slovo, že pravda nás učiní svobodnými, proto chceme předkládat celou pravdu sobě i jiným.

K právní úpravě vztahu státu a Církve

V loňské petici Podněty katolíků jste vyjádřili svůj a nesouhlas s dosavadní církevní politikou státu, koncipovanou v období stalinismu, jejíž represivní účinky zakusily milióny věřících. V tomto pojetí tvoří Církev sociální skupinu, která musí být pod zvláštním státním dozorem. To odporuje zásadní rovnosti občanů, s tím se nemůžeme smířit. Je třeba najít řešení vztahu státu a Církve na zcela nových základech. Proto bereme s uspokojením na vědomí slova odpovědných činitelů, že nové zákonné úpravy - výslovně i v náboženské oblasti - budou formulovány v souladu s mezinárodními dohodami o lidských právech. Za příznivý náznak můžeme snad považovat poněkud tolerantnější postoj úřadů k rozvíjejícímu se životu v naší Církvi v poslední době.

V dopise prezidenta republiky je obsaženo pozvání všech občanů k účasti na přestavbě právního řádu v souvislosti s demokratizačním procesem. Už nemá být

jednáno "o nás bez nás". Proto vás chci informovat o tom, které zásady hodlám předložit příslušným místům jako naše východisko v rámci přímého jednání.

Výchozí zásady pro právní úpravu vztahu státu a Církve

1. Rozhodující váhu při zákonném stanovení práv a svobod věřících a Církvi mají mezinárodní dohody, přijaté i naší republikou, zvláště pakt o občanských a politických právech, který se stal součástí našeho právního řádu (č. 120/1976 Sb.).
2. S těmito dohodami stojí v zásadním rozporu právní úprava církevního života z roku 1949, která je prokázaně ve službě ideologicky motivovaného úkolu přivodit zánik víry. Tomuto cíli byly dány k dispozici jako nástroje Sekretariát pro věci církevní, totální dozor, státní souhlas k duchovenské činnosti a další zasahování do vnitřního života Církve i do osobního života věřících. Tento stav je nadále neudržitelný.
3. Stát uzná Církev za rovnoprávnou skupinu občanů s právní subjektivitou. Zákonem jí zajistí svobodu autonomního řízení, duchovní služby, hlásání víry a výchovného, charitativního a podobného působení i na prospěch celé společnosti. Církev bude mít k dispozici potřebné prostředky.
4. Věřící a církve budou vázány pouze povinnostmi, které stanoví obecný právní řád pro všechny občany. Vyvstálé specifické otázky se budou řešit jednáním.
5. Katolická církev má vlastní strukturu a poslání, což je třeba respektovat. Nechce a nesmí se stát nástrojem nositelů kterékoli politické moci, ani o ni sama neusiluje. V ovzduší důvěry a svobody bude moci podstatně přispívat k morálnímu zdraví společnosti a k pokojným mezinárodním vztahům.

V nabídce přímé účasti na přípravě zákonů je obsažena důvěra, která nás zavazuje. Jestliže končí - jak doufám - dlouhé období, kdy nám nebylo nasloucháno, je na nás, abychom kromě vědomí svých práv prokázali také vědomí odpovědnosti za svůj stát. Jako občané musíme usilovat o překonání všeho nezdravého, jako křesťané dáváme přednost nenásilným cestám, vedoucím ke spravedlnosti, především partnerskému dialogu.

Prostřednictvím svých zástupců budu předkládat naše podněty a návrhy. Po ideové a právní stránce využívám

práce svých expertů. Doufám, že tuto odpovědnost mi pomohou nést noví diecézní biskupové.

Nevzdávejte se, bratři a sestry, naděje na lepší budoucnost církevního i občanského života. Společně se o to přičiňujme a vyprošujme si Boží pomoc.

Ze srdce vám všem žehnám

váš

František kardinál Tomášek
arcibiskup pražský

LAICI V CÍRKVI - PROBLÉM ALEBO ŠANCA?

Do akej miery bolo realizované učenie Druhého vatikánskeho koncilu o úlohe laikov v Cirkvi? Môže byť laik aktívnym a plnoprávnym členom dušpastierskych cirkevných štruktúr? Prečo v Poľsku tak mnoho laikov, ktorí sa chcú angažovať v Cirkvi, má ťažkosti nájsť si miesto? Na tieto otázky mal odpovedať Ekleziologický týždeň s veľavravným názvom: "Laici v dušpastierstve - problém alebo šanca pre Cirkev v Poľsku?" Týždeň zorganizoval Vedecký kruh teológov Katolíckej univerzity v Lubline 9.-11. novembra 1988.

V úvodnom prejave redaktor Stefan Wilkanowicz, člen Pápežskej rady pre laikov, potvrdil, že hoci od skončenia Druhého vatikánskeho koncilu uplynulo už viac ako 20 rokov, toto jeho učenie je v mnohých častiach sveta málo známe a nie veľmi zmenilo mentalitu súčasných katolíkov. Príčinou je azda nedostatok pochopenia a prijatia takej základnej pravdy, že Cirkev je spoločenstvo a nielen hierarchická inštitúcia. Laici aj naďalej vystupujú predovšetkým v úlohe žiadateľov, necítia žiadnu zodpovednosť za spoločenstvo Cirkvi. Pred celou Cirkvou teda stojí veľká úloha zmeniť vedomie veriacich.

Napriek jasne upresnenému Koncilu, v praxi pri spolupráci laikov s duchovnými vystupujú početné problémy. Dr. Karol Klauza, ktorý sa podrobil analyzovať tento problém, ukázal, že príčinou mnohých ťažkostí je veľká celková pasivita laikov (aktívne sú

iba nepočítané strediská), spájajúca sa s prílišnou aktivitou kléru. V Poľsku máme naďalej dočinenia so široko rozšíreným modelom suprenácie duchovenstva. Je najvyšší čas, aby bol prekonaný snahou o vypracovanie modelu dialógu postaveného na zásadách partnerstva a spoluzodpovednosti. Tento referujúci uviedol bohatý materiál s témou laikátu, vypracovaný jednotlivými poľskými diecéznymi synodami. Žiaľ, je málo známy a zostáva len na papieri.

Aké sú však najväčšie úlohy laikov? Štefan Wilkanovicz vymenoval tri: starostlivosť o integrálnu formáciu, účasť na budovaní spoločenstva Cirkvi a spoluzodpovednosť za poslanie Cirkvi vo svete. Hlavnou a najväčšou úlohou laikov má byť starosť o "posvätenie sveta". Toto poslanie sa realizuje súčasne vo viacerých rovinách: hlásaním Evanjelia, pretváraním nespravodlivých spoločenských štruktúr a tiež formovaním kultúrneho a vedeckého života. Ide tu, nadväzujúc na známy prejav Pavla VI., o budovanie "civilizácie lásky". Učenie Jána Pavla II. ukazuje na komplex hodnôt, ktoré tvoria "kostru" tejto novej civilizácie.

Jednako základom plodnej a skutočnej prítomnosti laikov vo svete bude prehĺbená kresťanská formácia, spájajúca duchovný život s pravidelnou intelektuálnou prípravou. Zatiaľ doterajšie dušpastierstvo masového charakteru, obmedzujúce sa na katechizáciu a účasť na nedeľnej sv. omši, nebude to nikdy v stave zaistiť.

Veľa miesta sa venuje farnosti ako základnému cirkevnému spoločenstvu. Žiaľ, rozmer spoločenstva je akosi málo prítomný v súčasnej poľskej Cirkvi. Jeden z prednášajúcich podčiarkol, že farnosť, ktorá vo svete manifestu sformulovaného poslednou Synodou má byť "spoločenstvom spoločenstiev", najčastejšie pripomína len "stanicu obsluhy sviatosťami". Zhodne sa vyzdvihovala nevyhnutnosť vážnej reformy poľského farského dušpastierstva tak, aby farnosť nebola len jednotkou cirkevného administratívneho rozdelenia, ale predovšetkým dušpastierskym strediskom s charakterom spoločenstva. Redaktor Wilkanovicz, pokúsiac sa ukázať na možnosti zorganizovania farnosti "ako spoločenstva", odvolával sa na koncepciu "základných spoločenstiev" v Latinskej Amerike alebo tiež v niektorých afrických krajinách. V Burkina Faso (predtým Horná Volta) je prijatá zásada, že každý katolík má byť členom takéhoto

spoločenstva. Väčšina farností je rozdelená na spoločenstvá, tvoriace po 100 rodín. Tí, čo sú zodpovední za spoločenstvá na území danej farnosti, tvoria farskú radu, ktorá sa zamýšľa nad smermi dušpastierskej práce. Je pravda, že v poľských podmienkach model "základných spoločenstiev" by bol zaiste ťažko realizovateľný, ale väčšina diskutujúcich sa zhodla na tom, že by bolo vhodné prijať systém pružných farských rád, ktoré by preberali zodpovednosť za celkový obraz života farnosti. Veď predsa zaväzujúce kanonické právo predpokladá v každej farnosti existenciu až troch rád a to dušpastierskej, katechetickkej a ekonomickej. Redaktor Jan Turnau pripomenul, že vo väčšine poľských farností sa rada prejaví len pri príležitosti biskupskej vizitácie, po ktorej zapadne do dlhodobej letargie. Tam, kde rada alebo rady skutočne existujú, ich náplň sa vzťahuje len na poriadkovú a stavebnú činnosť. Výnimkou sú také farnosti, kde dušpastierske rady sa skutočne spoluúčastnia na príprave a realizácii dušpastierskeho programu. A také predsa má byť skutočné poslanie týchto rád. Jan Turnau informoval, že pred niekoľkými rokmi príslušná komisia episkopátu vypracovala výbornú inštrukciu, týkajúcu sa činnosti farských rád, ale, žiaľ, nebola prenesená do života. Podľa tej rady vo farnosti majú vytvárať priestor na formovanie partnerských vzťahov medzi laikmi a farárom a majú byť tiež miestom, kde sa utvára zodpovednosť laikov za svoju farnosť. Ktosi z prítomných sa výborne vyjadril, že "naša priemerná farnosť je veľmi biedna, keď má iba jednu charizmu - charizmu farára."

Pozitívne príklady prežívania Cirkvi ako jednoty poskytl svedectvá ľudí angažovaných v pokoncilových apoštolských hnutiach: "Svetlo - Život", "Neokatechumenát", "Obnova v Duchu Svätom", "l'Arche" a "Viera a Svetlo". Predstavitel hnutia oáz zdôraznil prelomovú úlohu kňaza F. Blachnického v diele výchovy kádrov dobre pripravených laických animátorov pre poľskú Cirkev, ktorí sú schopní širokej evanjelizačnej práce. Členovia "Neokatechumenátu" s optimizmom sebe vlastným tvrdili, že najlepším prostriedkom na zreformovanie poľskej farnosti je založenie neokatechumenálneho spoločenstva v každej farnosti. Nižšiepodpísaný ako reprezentant "Viery a Svetla" poukázal na skúsenosti v budovaní vzťahu laik - kňaz. V

tomto hnutí sa organizačnou činnosťou zaoberajú výlučne laici, naproti tomu kňazi, oslobodení od všetkých organizačných záležitostí, môžu byť úplne dušpastiermi. Na rozmer solidarity s núdznymi ako na základný prvok kresťanského spoločenstva ukázala Dorota Baszewska z "l'Arché", ako i brat Jerzy Marszalkowicz, zakladateľ wrocławského Strediska brata Alberta pre ľudí bez domova. So všeobecným záujmom sa stretol názor redaktora Grzegorza Polaka, ktorý na príklade svojej činnosti, ktorú koná spolu s Janom Turnauom, ukázal na veľké úlohy, ktoré majú laici na ekumenickom poli.

V oveľa pesimistickejšom tóne vyzneli výpovede laikov-katechétov profesionálne pracujúcich v Cirkvi. Hodným zamyslenia bol hlas mladého katechéty diecézy Przemysli, ktorý poukázal na to, že v Cirkvi nie je určený štatút pracovníkov tohto druhu. Vedie to k veľkej osobnej závislosti od farára. Táto téma vyvolala všeobecne silné emócie, pretože väčšina prítomných poslucháčov boli študenti teológie Katolíckej univerzity v Lubline, ktorých čaká práve takáto budúcnosť. V malých skupinách sa živo diskutovalo o požiadavke založiť špeciálne združenie laických teológov, ktorého úlohou by bolo viesť systematický dialóg s hierarchiou, majúci za cieľ spresnenie miesta katechétov v Cirkvi.

Z mnohých vystúpení bolo cítiť nespokojnosť so všeobecne prijatým modelom dušpastierstva v Poľsku. Je pravda, že model masového dušpastierstva sa vytvoril v konfrontácii s komunizmom, ale nespôsobil dostatočné prehlbenie viery nás. V Poľsku, napriek tomu, že náboženská prax má stúpajúcu tendenciu, systematicky sa znižuje morálna úroveň. Pociťuje sa nedostatok v integrálnej kresťanskej formácii. Aby sa tomu predišlo, zdá sa, že je potrebný ďalší rozvoj individualizácie foriem dušpastierstva so zohľadnením špecifických potrieb jednotlivých prostredí, ako i hlboká reforma práce vo farnostiach. Dušpastierstva prostredí, napríklad ľudí práce a tvoriteľských prostredí, majú byť doplnením práce farností, ktorú nemôžu zastúpiť. Pozornosť sa obrátila na to, že veľkým bohatstvom poľskej Cirkvi sú početné kádre laických teológov, ako i ľudí vychovaných náboženskými hnutiami a pripravených na apoštolskú prácu. Treba však, aby len "veľký nemý" konečne prehovoril. Je potrebná nová koncepcia dušpastierskej práce, zohľadňujúca výzvu dnešného dňa.

Zatiaľ - ako to vyjadril Jan Turnau - plné kostoly a vedomie úspechu vplývajú demobilizujúco na poľských katolíkov a veľmi sťažujú každú reformu.

Martin Przeciszewski

[Lad 4/1989]

REHABILITÁCIA MIEN

Veľký záujem vyvolali publikácie, ktoré sovietskaja verejnosti prístupujú ruské filozofické a teologické myslenie.

"Či neobrátil Boh múdrosť tohto sveta na bláznovstvo?" (1 Kor 1,20)

Žijeme v pozoruhodných časoch, vyvolávajúcich úzkosť, nádej vo svojej nepredvídateľnosti. Zúfalo sme sa snažili zvrátiť históriu, ktorej sme sa predtým snažili uniknúť do vlastného osobného sveta. Nakoniec sme sa poučili dosť na to, aby sme pochopili skutočnú veľkosť sociálnych a duchovných úloh, ktoré máme splniť. Ale riava ohromujúcich, ešte sociálne vitálnych informácií o našej minulosti aj prítomnosti, stále prichádza. Vracajú sa nám mená a práce mnohých spisovateľov, umelcov, mysliteľov a vedcov, ktorých diela majú pre nás mimoriadnu hodnotu práve teraz, v čase duchovného hľadania a hlbokých duchovných pochybností.

Medzi rehabilitovanými sú mená Vladimíra Solovjova, Nikolaja Berdjajeva, Dmitrija Merežkovského, Leona Šestova, Sergeja Bulgakova, Pavla Florenského, Semjona Franka a Georgi Fedotova - konštelácie vynikajúcich ruských náboženských mysliteľov konca 19. a začiatku 20. storočia. Donedávna boli ich diela neprístupné širokej čitateľskej verejnosti, napriek tomu, že sú pozoruhodnými príkladmi ruskej filozofickej prózy, kde mohli byť prezentované medzi literárnymi klenotmi. Nie je náhoda, že sa už tieto diela publikujú nielen v špecializovaných časopisoch, ale aj v literárnych mesačníkoch (napríklad posledná publikácia dvoch článkov od Georgi Fedotova s úvodom Vadima Borisova v časopise Novyj mir 4/1989).

Voprosy literatury, Literaturnaja učoba, Voprosy filosofii a iné časopisy publikovali takéto veci veľakrát. Mnohí vydavatelia oznámili (a čiastočne splnili) ich úmysel vydať špeciálne série a ročenky na oboznámenie najširších kruhov čitateľov s dedičstvom prakticky všetkých - väčších predstaviteľov ruskej náboženskej filozofie konca 19. a začiatku 20. storočia.

Aké sú príčiny stále rastúceho záujmu o filozofické dedičstvo týchto mysliteľov u širokých mas čitateľov? Čo dnes čini ich duchovnú skúsenosť tak príťažlivou?

Samozrejme, že je nemožné jednoznačne odpovedať na túto otázku. Aj keď sa tieto diela a filozofie navzájom líšia, ich duchovný odkaz má určitý spoločný bod. Možno ho ľahšie nájdeme, ak si uvedomíme skutočnosť, že všetci sa v mladosti stali ateistami. Veľký zakladateľ tohto hnutia, Vladimir Solovjov, dostal prísnu náboženskú výchovu, prešiel obdobím prudkého odmietania náboženstva a stal sa socialistom a ateistom, ktorý vášnivo veril, že "nová pravda sa zjavuje v základných princípoch materializmu; pravda, ktorá je určená nahradiť a prekonať staré pravdy, premeniť všetky ľudské ideály a náhľady a vytvoriť úplne nový, šťastný a rozumný svet."

Nikolaj Berďajev, Sergej Bulgakov, Semjon Frank, Pjotr Struve, Georgi Fedotov a mnohí iní prešli obdobím marxizmu a priamej účasti v sociálno-demokratickom hnutí, za čo boli uväznení a odoslaní do vyhnanstva. Pozoruhodná podobnosť.

Ale nie je to žiadna náhoda. Úzko sa to spája s charakterom ich ďalšej činnosti. Mladická ateistická vzbura bezpochybne vyjadrovala vášnivý morálny protest, ktorý musel povstať v každom čestnom srdci tvárou v tvár zlej a iracionálnej, sociálnej a politickej štruktúre Ruska, ktorá sa odzrkadľovala v každodennom utrpení miliónoch. Tento ušľachtilý cit nemohol nájsť východisko v rámci tradičného náboženského náhľadu, v ktorom boli vychovávaní. Pretože odnepamäti historický vývoj smeroval k stále sa zväčšujúcemu odcudzeniu Cirkvi od aktívneho občianskeho a sociálneho života, takže "každá myšlienka o sociálnom zaangažovaní sa vymizla z mysli aj tých najlepších kresťanov, ktorí odovzdali celý verajný život do rúk náboženských a svetských autorít", ako neskôr napísal Vladimir Solovjov.

Inými slovami, vzburá proti Cirkvi bola výrazom hlbokkej krízy tradičného kresťanského myslenia. Táto bola urýchlená uvedomením si viny kresťanstva voči histórii, kultúre a sociálnemu životu, ktoré sa vyvíjali v podstate mimo Cirkvi.

Avšak očarenie novými pravdami, zakladajúcimi sa na uzáveroch a spravodlivosti ateistického humanizmu, ktorý totálne zlyhával pri zdokonaľovaní života, netrvalo dlho. V rozličných chvíľach každý zo spomínaných autorov svojím spôsobom si uvedomil, že revolučná teória zdanlivo hľadajúca sociálne dobro "nielenže bola zbavená každej formy etického ospravedlnenia, ale v skutočnosti ho principiálne odmietala", ako napísal Semjon Frank.

Tam, kde sú morálne normy zbavené ich absolútneho charakteru a stávajú sa len relatívnymi, závisiacimi na historických a triednych okolnostiach, tam nezostávajú žiadne neprekonateľné prekážky na ceste k zničeniu každého, kto brzdi "sociálny pokrok", a ateistický raj na zemi sa môže v každej chvíli zmeniť na diabolskú pascu teroru a ničenia.

Preto ten návrat stratených synov ku kresťanstvu s jeho neotrasiteľnou vierou v hodnotu jednotlivca a v absolútne dobro ako základu Božieho konceptu sveta a človeka.

Znamená to odmietnutie sociálnej aktivity, potreba ktorej pôvodne spôsobila vzburu proti náboženstvu?

V žiadnom prípade. "Zažili sme krízu humanizmu", napísal Nikolaj Berdjajev, "a uvedomili sme si, že východisko z tejto krízy nespočíva v jednoduchom návrate k našej predhumanistickej pozícii". Návrat k náboženstvu, k duchovnému domovu z detstva, nebol priamym návratom k pôvodným formám ich kresťanského nazerania. Naopak, po ich skúsenostiach ich návrat bol podmienený potrebou nového a radikálne odlišného áboženského nazerania.

Vývoj tohto nového kresťanského nazerania bol historickým príspevkom ruského náboženského a filozofického myslenia prelomu 19. a 20. storočia. Bol to náhľad, ktorý bol výsledkom kresťanského prehodnotenia "humanistickej skúsenosti modernej histórie". Postupovali podľa predpokladu, že i samotné kresťanstvo "žije a vyvíja sa v histórii." A preto nemôže "vylúčiť sociálny a politický život zo sféry svojho vplyvu". Citujeme Vladimíra Solovjova:

"Znamenalo by to neuvažovanie s človekom ako so sociálnou a politickou bytosťou."

Zároveň to bol náhľad, ktorý nielen rozoznával bezpodmienečné právo sociálnej sféry byť súčasťou kresťanského života. On otvorene hlásal, že sociálny život môže nadobudnúť reálny zmysel a odôvodnenie len cez kultiváciu kresťanstvom. Citujeme Nikolaja Berdjajeva; "Problém "chleba" je nielen materiálnym, ale i duchovným problémom, problémom medziľudských vzťahov."

"Jedine kresťanská (alebo mesianistická, čo je to isté) myšlienka Božieho kráľovstva postupne sa rozvíjajúceho na zemi v živote ľudstva môže dať zmysel dejinám a určiť pravý zmysel pokroku", zdôrazňuje Vladimir Solovjov. Toto znamená, že kresťanské poslanie v dejinách nesmie byť chápané ako poslanie jednotlivých kresťanov, ale ako spoločné poslanie všetkých kresťanov "reformovať život ľudí podľa princípov našej viery."

Toto spoločné poslanie tiež vyžaduje slobodné a aktívne zapojenie sa každého kresťana, pretože Božie kráľovstvo v nás možno Josiahnuť len individuálne a kolektívne naším vlastným slobodným úsilím. "Kresťanstvo práve spočíva v zastávaní Božej veci ľudským spôsobom... Ježiš neprišiel na tento svet len preto, aby obohatil náš pozemský život o pár nových obrádov, on spasil svet v princípe, ale šírenie tejto spásy ďalej, do všetkých oblastí ľudského pozemského života, aby pravá spása začala pôsobiť v reálnom svete, na to potrebuje podporu celého ľudstva. Násilne a bez vlastného súhlasu v skutočnosti nikto nemôže byť spasený." Preto Vladimir Solovjov uzatvára: "Myšlienka Božieho kráľovstva nás nevyhnutne vedie ... k potrebe konania v rámci zodpovednosti a povolania každého z nás. Musíme konať preto, aby sme uviedli kresťanské do verejného života, aby sme reformovali naše sociálne formy a vzťahy v duchu najvyššej pravdy. Tak prichádzame k myšlienke kresťanskej politiky."

Táto grandiózna myšlienka kresťanskej politiky ako prostriedku postupného ustanovovania Božieho kráľovstva na zemi je ústrednou a najzákladnejšou myšlienkou ruského náboženstva a filozofického myslenia, ktorá tým alebo iným spôsobom predurčila bohatstvo svojho obsahu a výnimočné výsledky v teórii poznania a filozofii dejín, náboženstva a etiky. Táto myšlienka získala vo svetovej filozofii povest ruským náboženským filozofom.

Najvlastnejšie jadro tohto nového konceptu je najlepšie vyjadrené v definícii Vladimíra Solovjova o kresťanstve ako náboženstve Božej humanity a histórii ako božsko-ludskom procese. Dejiny ako proces môžu vyústiť do správneho smeru a dosiahnuť skutočný zmysel len cestou spolupráce medzi človekom a Bohom v mene veľkého diela premeny života na zemi, činiač ho osvietenejším a božskejším. Tento nový program kresťanského života vystúpil z hlbín ortodoxného vedomia a bol vyjadrený ruskými náboženskými filozofmi.

Oni považovali tento program za veľké poslanie moderného kresťanstva, ktoré mohlo kresťanov inšpirovať ku konaniu podľa viery a tiež sociálnej, politickej alebo kultúrnej snahe a dávaniu skutočnej dôstojnosti a nadčasového zmyslu ľudskému životu a kultúre...

Aká iluzórna, bláznivá a utopická myšlienka! Aké nezmyselné detinstvo, snívajúce fantastické sny, ktoré majú odvrátiť našu pozornosť od reálneho sveta a jeho naliehavých problémov! Ako môže dnes niekto brať vážne takéto ideaistické fantazírovanie?

Takýto by mohol byť postoj niektorých našich súčasníkov, ktorí pravdepodobne, si úprimne želajú všeobecný rozvoj našej krajiny, ale od detstva sa učili byť závislými len na modernom "zdravom rozume" a "triezvom uvažovaní". Ale "Božie bláznovstvo je múdrejšie ako múdrosť ľudí, pretože múdrosť tohto sveta je bláznovstvom v Božích očiach", napísal Pavol v 1. liste Korinťanom. Ak by Vladimír Solovjov alebo Nikolaj Berdjajev, Sergej Bulgakov alebo Semjon Frank žili dnes, mohli by sa spýtať našich súčasníkov: "Pozrite, čo sa uskutočnilo z vašej triezvej myšlienky vytvorenia šťastného sociálneho neba - bez Boha - na zemi, bez absolútnych morálnych princípov zakotvených v kresťanských prikázaniach, bez viery v bezpodmienečnú hodnotu dobra a etiky. Čo nás priviedlo na okraj katastrofy za 70 rokov našej biednej histórie?"

Ktokoľvek si, či veriaci, či ateista, a akýkoľvek je tvoj postoj k Berdjajevovi alebo Solovjovovi, tejto otázke sa nesmieš vyhnúť, ak sa cítiš čo len trochu zodpovedný za to, čo sa tu stalo.

Táto páľčivá otázka je najdôležitejším motívom za naším obracанím sa k duchovnej skúsenosti ruského náboženského myslenia na prelome storočí. V našom dnešnom zúfalom hľadaní úplného a stabilného základu pre naše sociálne bytie a historickú evolúciu nesmieme

ignoroval veľké duchovné a filozofické výdobytky, ktoré sme zdedili po tých, ktorí do dnešného dňa zostávajú našimi najbližšími spojencami a radcami, podporcami a oponentmi.

[Moskovské novosti 24/1989]

POHĽAD NA GÁNDHÍHO NÁBOŽENSTVO

Čudi, ktorým sa podarilo naplniť ducha Evanjelia a výrazne vynikli láskou k Bohu i blížnym, si uctieame ako svätých. Mahátma Gándhí bol človekom, ktorý v ničom nezaostal za kresťanskými svätými v láske k Bohu. V disciplíne tak ľahkej, ako je láska k nepriateľom, realizovanej v oblasti tak náročnej, ako je politika, mnohých možno i predstihol. Gándhího náboženské postoje naplňajú kritériá, ktoré podvedome prisudzujeme pravému náboženstvu. Bol človekom skrz-naskrz nábožným, ale nie fanatikom. Viera mu nebola brzdou, ale naopak, motorom každodenného konania, nie obmedzením, ale zdrojom vnútornej slobody. Nebola príčinou rozdelenia, ale naopak, spojivom zjednotenia so všetkými ľuďmi. Stojí zato oboznámiť sa s Gándhího náboženským svetom.

Gándhí bol hinduista. Po rodičoch, ktorí boli zbožní hinduisti, zdedil náboženskú toleranciu. Spomína, že otcu často navštevovali džinisti, mohamedáni aj parzovia, s ktorými otec s úctou preberal otázky ich viery. Popri rodnom hinduizme mala na Gándhího duchovný vývin veľký vplyv džinistická etika. Džinizmus je náboženstvo mimo Indie málo známe. Vzniklo v 6. storočí pred Kristom takmer súčasne s budhizmom odtrhnutím od brahmanského náboženstva. S hinduizmom zdieľa spoločnú vieru v prevteľovanie duší. Spása spočíva v ukončení nespočítateľných cyklov prevtelení a v spojení sa s Bohom. Džinizmus sa ju snaží dosiahnuť hlavne láskou, asketizmom, nenásilím a neubližovaním ničomu živému, nakoľko džinisti považujú za posvätný každý život. Nielen skutky, ale i samo myslenie treba očistiť od násilia. Myšlienku neubližovania sa snažia džinisti uskutočňovať tak dôsledne, že prijímajú len prísne vegetariánsku stravu. Džinistické mníšky nosia na

cestách kus látky cez ústa, aby vdýchnutím neusmrtili drobný hmyz, a z toho istého dôvodu perom z bažanta tento odstraňujú z chodníka. Toto pozoruhodné náboženstvo hralo pravdepodobne najpodstatnejšiu úlohu v orientácii Gándího na nenásilie. A skutočne, medzi tromi súčasníkmi, ktorí najhlbšie ovplyvnili Gándího život, tento na prvom mieste menuje džinistu Rájčandbhaia. Na druhom mieste menuje L. N. Tolstého, najmä za knihu "Kráľovstvo božie je vo vás", a ďalej autora knihy Tomu poslednému, utopického socialista Johna Ruskina.

Nevyberané spôsoby kresťanských misionárov a pohoršlivý život vlašných kresťanov vyvolali v rannom období u Gándího averziu voči kresťanstvu. Tento zlý dojem prvýkrát naštrbilo čítanie Nového zákona počas štúdií v Anglicku. Najmä Reč na hore ho mimoriadne chytila za srdce, keď v nej našiel potvrdenie princípu nenásilia pre neho na najneočakávanejšom mieste. Neskôr sa celú Reč na hore naučil naspamäť. Za pobytu v Južnej Afrike sa stretol s mnohými horlivými kresťanmi, ktorí sa ho snažili obrátiť na svoju vieru. Napriek tomu, že Gándhí vychádzal ich snahám v ústrety s úprimným srdcom, nikdy nepocítil nutkanie stať sa kresťanom, pretože v živote kresťanov nenachádzal nič, čo by nebolo v živote príslušníkov iných vyznaní. Predsa však bol kresťanom vďačný za to, že v ňom prebudili záujem o náboženské hľadanie. Nasledovalo štúdium svetových náboženstiev, ktorých prvky sa stali neoddeliteľnou súčasťou jeho náboženského povedomia.

Nasledujúca kompilácia Gándího výrokov o Bohu a náboženstve ilustruje výsledok jeho náboženského hľadania i spomínanej syntézy svetových náboženstiev a tým aj základných náboženských skúseností ľudstva.

Gándhí verí v jedného Boha, ktorý "všetko preniká a je vševedúci ako aj všemohúci", "je dokonale dobrý", "dobrota nie je len atribútom Boha, Dobrota je Boh". Najradšej zo všetkých mien "Nepomenovateľného" si Boha uctieva ako Pravdu. Od určitého času dáva prednosť výroku "Pravda je Boh" pred výrokom "Boh je Pravda", aby odzbrojil úprimne pravdu hľadajúcich ateistov. Sám hovoril, že vidí Boha i v ateizme ateistu. O spôsobe hľadania Pravdy hovorí: "... ak chcete nájsť Boha ako Pravdu, jediným nevyhnutným prostriedkom je láska ... preto neváham povedať, že Boh je Láska". Hinduistické polyteistické predstavy zoslabuje v prospech

monoteizmu, keď píše "... Krišna, Rama a iní boli božskými vteleniami". V zhode s klasickou hinduistickou tradíciou vidí svet ako "hračku Boha a odlesk Jeho slávy". Mäo Boha neexistuje nič, "On je Ten, ktorý jediný je, ktorý je podstatou hmoty, z ktorej sú všetky veci vytvorené, ktorý existuje len vlastnou mocou, ktorý nie je závislý na ničom a udržiava všetko, čo existuje". Spolu so židmi, kresťanmi a mohamedánmi Gándhí veril, že Boh stvoril človeka na svoj obraz. Gándhí neveril v účinnosť rozumových dôkazov existencie Boha a neuznával ani ich hodnotu: "... ten, kto pozná Boha len rozumom, nevie o ňom nič". Rozoznáva dva stupne poznania Boha, poznanie vierou a poznanie skúsenosťou, vyplývajúcou z viery. Mahátma veľmi živo pociťoval prítomnosť a Božiu ochranu. Boh mu bol tým, ktorý "prebýva v našich srdciach a je k nám bližšie ako sú nechty k prstom". Vieru definuje ako "živé a naplno prebudené vedomie o Bohu v nás". O pevnosti viery hovorí: "Viera nie je krehkým kvietkom, ktorý môže zahynúť v trošku horšom počasí, ale je ako Himaláje, ktorými žiadna búrka nepohne zo základov." Gándhí zdieľa učenie veľkých náboženstiev Východu o zatemňujúcom vplyve sklonov a vášní na videnie Boha, keď hovorí: "... človek si uvedomí Najvyššieho až vtedy, keď sa stane slobodným od toho, čo má a nemá rád, nikdy nie inak." Sebaovládaniu pripisoval veľký význam a preto zjednodušoval svoj život, prijímal len vegetariánsku stravu, často sa postil, jeden deň v týždni mlčal a od svojich 37 rokov sa úplne zriekol pohlavného života s manželkou. Verí v nesmrteľnosť duše, v prevetšovanie duši a túži po oslobodení od ďalšieho prevetšovania a po spojení s Bohom. Smrť sa týka len tela, je "opustením obnoseného tela a oblečením si nového".

Mahátma Gándhí bol mužom modlitby, bez nej nič nerobil. O modlitbe hovoril, že je podstatou náboženstva, "je stravou duše, duša bez nej podobne ako telo bez jedla chradne" a že je "nemožná bezlivej viery v prítomnosť Boha v nás". K modlitbe nie sú potrebné slová, "je lepšie modliť sa so srdcom bez slov, ako slovami bez srdca". O účinkoch modlitby hovorí: "Viem z vlastnej skúsenosti, že každodenná modlitba pridáva niečo nové k životu, niečo, čo sa nedá s ničím porovnať." "... modlitba pomáha zakúsiť nerušený pokoj uprostred hluku, potlačí hnev a pestoval

trpezlivosť." "... nepochybujem o tom, že pokorná modlitba je bezpečným prostriedkom očistenia srdca od vášne". Modlitba má výchovný účinok: "Modlitba je prvou i poslednou lekciou pri učení sa umeniu sebaobeaťovania v rozličných situáciách života, ktorých vyvrcholením je obrana slobody a cti národa".

Latinské slovo "religio" znamená "to, čo spája". Sanskritský ekvivalent toho istého slova je "dharma" - "to, čo drží". Úlohu náboženstva Gándhí videl v spájaní ľudí s Bohom a ľudí medzi sebou. Náboženstvo nesmie byť odtrhnuté od sveta, lebo "náboženstvo, ktoré si nevšima praktické záležitosti a nepomáha ich riešiť, nie je náboženstvom". Varuje pred absenciou náboženstva v politike a vyzýva veriacich k účasti na nej slovami: "Politika sa týka blaha národov a to, čo sa týka blaha národov, musí zaujímať nábožensky založeného človeka (...) lebo politikou tiež treba vytvárať Božie kráľovstvo." Konštatuje, že strach je znakom nedostatku viery v Boha a vylučuje sa so skutočným náboženstvom. Podľa Gándhího odvaha patrí k prvým požiadavkám spirituality a zbabelec nemôže byť morálny.

Mahátma Gándhí si neidealizoval hinduizmus, ale stal sa reformátorom jeho nedostatkov. Veľmi aktívny bol najmä vo veci kást a tzv. nedotknuteľných, t.j. ľudí stojacich mimo všetky kasty, ktorých napríklad samotný pohľad "poškrňoval" jedlo príslušníkov vyšších kást. Nazýval ich "Božími deťmi" a svojimi akciami nedotknuteľnosť v Indii prakticky zrušil. Písal komentáre k Bhagavad Gíte, svätej knihe hinduizmu, ktorú vysvetľoval v duchu nenásilia napriek tomu, že jej pozadie tvorí stretnutie armád Dobra a Zla a hlavný hrdina Ardžuna, ktorý odmieta bojovať a zabíjať, pretože v nepriateľskej armáde vidí veľa svojich príbuzných, nakoniec na toto dostáva príkaz od samotného Krišnu.

Gándhího ekumenický postoj je takmer bezpríkladný. Hovorí: "Verím v základnú pravdivosť všetkých veľkých svetových náboženstiev, verím, že všetky sú dané Bohom a verím, že ak by sme vedeli čítať sväté písmo iných náboženstiev z pohľadu ich vyznavačov, zistili by sme, že sú vo svojej hlbokkej jednote a navzájom sa dopĺňajú". Gándhí sám denne súkromne i verejne na modlitebných stretnutiach, ktoré viedol, čítal zo svätých kníh iných náboženstiev a vyzýval k tomu i ostatných, ak len chcú ich príslušníkov nazývať bratmi.

Upozorňuje, že každé náboženstvo svojím spôsobom prispelo k vývoju ľudstva a pokladá veľké svetové náboženstvá za "vetvy jedného stromu, hoci odlišné od seba, predsa majúce spoločný koreň". Nemáe oprávnenie domnievať sa, že Gandhí smeroval ku konverzii na kresťanstvo. Svoj klasický postoj vyjadril v odpovedi na otázku, či považuje svoje náboženstvo za syntézu všetkých náboženstiev, slovami: "Áno, ale budem nazývať túto syntézu hinduizmom, a pre vás ňou bude kresťanstvo. Ak by som tak neurobil, stále by ste za mnou chodili, ako to mnohí kresťania robia, hovoriac "aké pekné by to bolo, keby Gandhí prijal kresťanstvo". Rozumiete však, že to okamžite kladie prekážku medzi vás a mňa?"

Gandhí bol nepriateľom vzájomného obracania na svoju vieru. K tomu povedal: "... moja úcta k iným vyznaniam je taká istá ako k mojej vlastnej, preto nemôže byť ani pomyslenie na konverziu, naša modlitba za iných nesmie byť "Bože, daj mu svetlo, ktoré si dal mne", ale "daj mu všetko svetlo a pravdu, ktorú potrebuje pre svoj najvyšší rozvoj", modlite sa iba za to, aby sa vaši priatelia stali lepšími ľuďmi bez ohľadu na ich náboženstvo".

Ako nemal rád obracanie presviedčaním a kázaním, tak si vážil tiché svedectvo nábožného života: "Ruža nepotrebuje kázať, ona len šíri svoju vôňu ... vôňa je jej kázeň ... a vôňa nábožného a duchovného života je ešte oveľa jemnejšia ako vôňa ruže." Masy bezpečne vycítili Gandhího veľkosť a opravdivosť. Jeho statočný príklad si našiel mnohých nasledovateľov v Indii aj mimo nej.

Gandhího veľký a v mnohých ohľadoch inšpirujúci príklad má a ešte dlho bude mať čo povedať každému duchovne založenému človeku. Jeho štúdium a nasledovanie by aj v našich podmienkach mohlo pomôcť vyrásť osobnostiam, ktorých nedostatok tak výrazne pociťujeme, a prispieť ich prostredníctvom k duchovnej obnove národa.

Literatúra:

- [1] GANDHÍ, M. K.: Můj experiment s pravdou. Slovenský spisovateľ, Bratislava, 1988. (Diely 1-2)
- [2] PAYNE, R.: The Life and Death of Mahátma

Gándhí. Dutton, New York, 1969.

[3] PILÁT, J.: Mahátma Gándhí. Orbis, Praha, 1963.

[4] The Selected Works of Mahátma Gándhí. Navajivan Publ. House, Ahmedabad, 1968. (Vols. 1-6)

-jk-

PREČO SA STAL KATOLÍKOM FÍNSKY LUTERÁNSKY TEOLÓG DR. SEPPA A. TEINONEN?

V máji 1988 sa stal katolíkom významný protestantský teológ a člen ekumenickej komunity v Taizé (vo Francúzsku) Max Thurian. Jeho príklad nasledoval iný významný protestantský teológ: Dr. Seppo Teinonen z Fínska. Obrátenie Dr. Teinonena vyvolalo veľké prekvapenie vo Fínsku, lebo v tomto škandinávskom štáte je len 4000, teda nepatrná menšina, katolíkov a ešte donedávna tam považovali Rím za najväčšieho nepriateľa. O to viac bolo prekvapením Teinonenovo prijatie katolíckej viery, ak sa myslí na to, že terajší fínski luteránski biskupi boli jeho žiakmi dogmatickej teológie na univerzite v Helsinkách. Podobne bolo jeho žiakmi 2000 až 3000 profesorov náboženstva na štátnych školách a na farách luteránskej cirkvi vo Fínsku.

Narodil sa pred 64 rokmi v nábožensky založenej luteránskej rodine. Teologické štúdiá začal na helsinskej univerzite. Počas Druhej svetovej vojny bojoval ako poručík delostrelectva v prvej línii proti Rusom a Nemcom. Roku 1951 bol vysvätený za kňaza. Roku 1965 získal katedru ekumenickej teológie na univerzite v Helsinkách a od roka 1970 ako jediný vo Fínsku vyučoval dogmatickú teológiu.

Španielsky katolícky časopis Palabra priniesol v júni 1988 rozhovor s Dr. Teinonenom, z ktorého vyberáme:

Protestantská reformácia v škandinávskych krajinách bola viac politická a ekonomická než náboženská. V 15. storočí sme tvorili "Severnú Uniu", ktorá bola pod dánskym kráľovstvom. V 16. storočí Švédi a Fíni chceli nezávislosť. Ale ak chceli bojovať, potrebovali vojsko, potrebovali peniaze. Ani roľníci ani šľachta nemohli zhromaždiť takú sumu, lebo roľníci tvorili vojsko a

šľachta dôstojníkov. Vyriešili to tak, že skonfiškovali všetko Cirkvi. To bola skutočná príčina, prečo sa prerušili styky s Rímom.

O svojom obrátení sa zmieňuje takto:

V minulom roku prišlo k osudnému rozhodnutiu luteránskej cirkvi: ženy boli ordinované za kňazov. To bola tragédia a na mňa to už bolo priveľa. Moja manželka je tiež teológ, ale nikdy si neželala, aby bola vysvätená za kňaza. Nič také nie je ani vo Svätom písme. Ja som bol vysvätený za luteránskeho kňaza, nie však ako pastor. No teraz po vysviacke žien nie je správne hovoriť o kňazoch, ale o pastieroch. Ja však teraz nechcem robiť nijakú negatívnu kritiku, pretože som veľmi povďačný luteránskej cirkvi. Cirkev (luteránska) vo Fínsku nie je mŕtva; je veľmi evanjelická. Je to moja materská cirkev, pretože som v nej dostal platný krst, ale teraz sa vraciam do domu mojich starých rodičov, to značí do Katolíckej cirkvi. Je potrebné vysvetliť slová "dobré" a "lepšie", a ja som sa rozhodol pre to lepšie.

Ako sa zachovala tlač a moji priatelia vo Fínsku po mojom obrátení?

Nečítam našu tlač, ale viem, že moji žiaci boli veľmi láskaví voči mne a pochopili moje rozhodnutie, ktoré už poznali. Po Druhom vatikánskom koncile som vyučoval katolícku teológiu na fakulte, lebo vo Fínsku nebolo iného profesora na tento odbor. Dnes je toto miesto uprázdnené. Prirodzene, všetci kandidáti na túto katedru sú moji žiaci, ktorí urobili aj tézy o Druhom vatikánskom koncile. Teraz sa nachádzajú na luteránskych farách a mnohí, asi 2000-3000, vyučujú na štátnych školách náboženstvo. Ktovie, či moje obrátenie nebude začiatkom iných obrátení. Nie som prorok, ale už pred mojím rozhodnutím boli nejaké obrátenia.

Ako som sa obrátil, alebo lepšie povedané, ako prišlo k môjmu rozhodnutiu vrátiť sa do Katolíckej cirkvi?

Je veľmi ťažké odpovedať na túto otázku. Myslím, že začiatok môjho obrátenia je Druhý vatikánsky koncil, katolícka teologická literatúra a ľudia, biskupi a teológovia, ktorých som poznal v Katolíckej cirkvi. Ale to, čo bolo pre mňa najdôležitejšie, bola svätá omša. Nemohol som žiť bez svätej omše. Luteráni slúžia, ale ... nejdem hovoriť o ich negatívnej stránke; nechajme tento terajší jav protestantizmu. Nemôžem žiť bez

dennej svätej omše a svätého prijímania. Kresťanský život a svätá omša je prameňom celého kresťanského života. Preto nemôžem pochopiť tých katolíkov, čo sa nezúčastňujú na dennej svätej omši. Musia byť veľmi šťastní, keď žijú v katolíckom štáte. Prečo sa teda nezúčastňujú na tejto veľkej slávnosti, akou je svätá omša?

Ja som bol vysvätený za luteránskeho kňaza v roku 1951. Katolícka cirkev neuznáva platnosť takeého svätenia, a preto som teraz len katolícky laik. Ale veľmi sa bojím, (hovori žartovne) že stratím túto moc laika. Teológovi kňazský stav veľmi pomáha v jeho práci. Citím, akoby mi niečo chýbalo. Teraz môj biskup z Helsink Mons. Pavol Verschuren hľadá možnosť môjho vysvätenia v Katolíckej cirkvi. Ale medziatým som katolícky laik, ktorý má dvoch biskupov: tu v Malage (Španielsko) mám Mons. Buxaraisa, rozvážneho biskupa, príkladného kazateľa a teológa, a v Helsinkách Mons. Verschurena, ktorý je veľmi dobrý biskup svätého života a Boží dar Fínom...

Hovoriac o protestantizme dodáva:

V dejinách Cirkvi je protestantizmus taký nový, nepôvodný jav, že ma vôbec nezaujíma. Svätý Ján Zlatoústý hovorí: "Spes mea - Ecclesia, salus mea - Ecclesia, refugium meum - Ecclesia" (Cirkev je moja nádej, spása, útočisko). A so svätým Augustínom môžem povedať: "Ego Evangelio non crederem nisi me catholicae ecclesiae commoveret auctoritas" (Neveril by som evanjeliu, keby ma nepohýňala autorita Katolíckej cirkvi). Samotná Biblia je nemožná. Predtým bola tradícia a pred ňou Cirkev. Cirkev urobila Nový zákon, ktorý je napísanou časťou cirkevnej tradície. Je nemožné vysvetľovať Nový zákon bez tradície a Katolíckej cirkvi. Toto som zastával a vyučoval pred tridsiatimi rokmi ako luterán.

O ekumenizme sa vyjadruje takto:

Terajšia situácia je veľmi ťažká, pretože protestantizmus je veľmi aktívny, veľmi dynamický, plný činnosti a ambície, a preto necíti potrebu Katolíckej cirkvi. Dnes môže žiť omnoho ľahšie vo forme komunit alebo nezávislých siekt, preto mnohých protestantov nezaujíma ekumenický dialóg.

Hlavným bodom, ktorý protestantizmus nemôže pochopiť, je Vtelenie. V Extra Calvinisticum, ktoré rozoberá Kalvínovu náuku, nie luteránsku, sa tvrdí, že

keď sa Slovo stalo telom, nie celá druhá božská osoba Najsvätejšej Trojice sa vtelila, pretože, ako hovorí kalvinistický princíp, "finitum non est capax infiniti", nič konečné nemôže pojať nekonečno. Z tohoto kalvínskeho učenia vyplýva, že Kristus nemal v sebe celú druhú božskú osobu. Ale keby to bola pravda, vtedy by Sväté písmo nebolo Božie slovo, konsekrovaná hostia by nebola Kristovým telom a Cirkev by tým menej bola Kristovým mystickým telom. Takto je potom veľmi ľahké robiť novú a vlastnú cirkvičku, ak Katolícka cirkev nie je Kristovým telom. Aby sa utvorila nezávislá kresťanská komunita, stačí, keď sa zhromaždí skupina horlivých ľudí. Dnes je vo svete 15000 kresťanských komunít a i naďalej rastú v Afrike, Amerike a Ázii. V roku 2000 budeme mať okolo 20000 protestantských siekt a vždy sa nájdú ľudia, čo sa budú o ne zaujímať. A predsa je potrebný ekumenizmus. Situácia vo svete je veľmi vážna. Sme obklopení toľkými sociálnymi a morálnymi ľahkosťami: potrat, vojny, terorizmus..., ktoré žiadajú nové svetlo viery Cirkvi.

Rozhovoriac sa o pápežstve poznamenáva:

Ja nemám nijakú ľahkosť v tejto veci, pretože jej základ stojí vo Svätom písme. Dokonca profesor Oscar Culman, luterán, pred tridsiatimi rokmi napísal knihu Petrus, v ktorej dokazoval, že svätý Peter má apoštolský primát. Učenie Druhého vatikánskeho koncilu je veľmi jednoduché, preto nechápem, prečo sa o ňom musí toľko diskutovať.

Na záver rozhovoru sa zmienil aj o svojej spisovateľskej činnosti:

Napísal som okolo 30 kníh, každý rok dve knihy, ale nie všetky boli teologického zamerania. Avšak tieto knihy nie sú dôležité. Tie, ktoré ma prežijú, budú preklady katolíckych klasikov. Preložil som do fínčiny Knihu života od sv. Terézie, Duchovné cvičenia od sv. Ignáca z Loyoly, Svätý František. Tieto knihy ma prežijú. Prečo ma obrátili? Ak sa žije s týmito svätými, je nemožné zostať luteránom. Luteránski biskupi boli veľmi znepokojení mojím obrátením, ale ja som si hovoril: Nedaj na ich slová. Teraz toto všetko je moje: Josemaría Escrivá, svätý Tomáš, blahoslavený Ramón Lull, svätá Terézia, svätý Ignác, svätý František ... Všetci sú moji.

Ľubomír Nemeš

JERZY POPIELUSZKO

V októbri 1984 otriasla svetom správa o zmiznutí a vražde katolíckeho kňaza Jerzyho Popieluszka, obrancu vtedy zakázaného odborového hnutia Solidarity a symbolu nekompromisnej viery Poľského národa. Vždy si uvedomujúc ohrozenie vlastného života, nikdy neprestal hlásať, že násilie treba prekonávať nenásilím a zlo láskou. Na vlastnom príklade nám ukázal, pokiaľ musí siahnuť vernosť pravde - až do konca.

Jerzy Popieluszko sa narodil 14. septembra 1947 v dedinke Okopy neďaleko hraníc so Sovietskym zväzom. Od svojho prvého svätého prijímania denne o siedmej ráno miništroval vo farskom kostole v Suchowoli, čo nepovažoval za oheň, ale za normálnu povinnosť katolíckeho chlapca. V Suchowoli chodil i do školy, kde v učiteľskom zbore nebolo jediného učiteľa, ktorý by nebol praktickým katolíkom. To na žiakov urobilo ohromný dojem. Rozhodnutie pre kňazstvo zrelo v Jerzym prirodzeným spôsobom od detstva. Rozhodol sa pre varšavský seminár pre jeho spojenie s Maximiliánom Kolbom, ktorého krédo "žiť v pravde, aby sme zostali duchovne slobodnými ľuďmi" Jerzy celý život nasledoval. Po roku v seminári nastúpil na dva roky na vojnu do jednej zo špeciálnych "klerických" jednotiek. Vojenská služba mala narušiť seminaristov psychologicky, k čomu slúžili rozličné spôsoby šikanovania. Raz Jerzyho našiel dôstojník modliť sa ruženec. Prikázal mu hodiť ruženec na zem a podupať po ňom. Keď to Jerzy odmietol, bol surovo zbitý a na mesiac zatvorený do väzenia. Na vojne sa Jerzy učil prekonávať strach. Po návrate do varšavského seminára sa podrobil operácii štítnej žľazy. Odvtedy sa datujú jeho zdravotné ťažkosti, ktoré sa však vždy snažil skryť.

Po vysvätení za kňaza v roku 1972 kaplánoval najskôr na fare Zabki neďaleko Varšavy, kde si získal najmä srdcia mládeže. Neskôr v roku 1975 nastúpil ako kaplán farského kostola "Matky Božej, kráľovnej Poľska" na jednom z predmestí Varšavy a v roku 1978 do kostola "Jezuliatka" v Zoliborzy, robotníckej štvrti Varšavy.

Vždy pracoval do úplného vyčerpania, čo zle vplývalo na jeho zdravotný stav. Preto bol opäť preložený do kostola sv. Anny, "farského" kostola varšavských študentov.- Otec Jerzy dostal na starosť skupinu medikov. V krátkom čase dokázal skupine vliať nový život a zaradiť ju medzi najaktívnejšie akademické komunity. Študenti si ho tak obľúbili, že ho po preložení nasledovali aj na nové pôsobisko - kostol sv. Stanislava Kostku. Jerzy zorganizoval počas prvej návštevy pápeža Jána Pavla II. v Poľsku dobrovoľnú pomoc tak úspešne, že tým bol poverený aj pri druhej návšteve Sv. Otca. Vo varšavskej komunite začal otec Jerzy realizovať svoj sen - národné hnutie za ochranu ešte nenarodených detí. Často pripomínal sľuby národa z Czenstochowej: chrániť každý život, každé nenarodené dieťa, radšej zomrieť, ako ublížiť bezbrannej ľudskej bytosti, prijímať dar života ako najväčší poklad darovaný človeku Bohom. Presviedčal mnohých lekárov, že každý ľudský zákon, porušujúci zákon Boží je v skutočnosti nezákonný a človek ho nesmie poslúchnuť.

Podľa svedectva ľudí, ktorí Jerzyho Popieluszka dlho poznali, tento sa nikdy nezaujímal o boj proti politickému systému, i keď tento systém mu - tak ako aj drvivej väčšine poľského národa - bol cudzí. Nikdy ani nebol členom nejakej disidentskej skupiny. V lete 1980 vznikla Solidarity a krátko nato takmer vo všetkých priemyselných podnikoch vypukli štrajky na podporu výboru Solidarity jednajúceho s predstaviteľmi vlády v Gdaňsku. Tak tomu bolo aj vo varšavských oceliarniach. Robotníci vyslali delegáciu ku kardinálovi Wyszynskému s prosbou o poslanie kňaza, ktorý by im slúžil nedeľnú sv. omšu. Jerzy Popieluszko bol hneď ochotný. Táto prvá sv. omša na námestí varšavských oceliarní sa stala nezabudnuteľným zážitkom pre otca Popieluszku i pre štrajkujúcich robotníkov. Po sv. omši zostal otec Jerzy v oceliarniach celý deň i noc, aby spovedal a povzbudzoval robotníkov. Keď ho po skončení štrajku robotníci poprosili, či by sa nestal ich kaplánom, s radosťou to prijal. Kostol sv. Stanislava Kostku sa tak stal - s vedomím biskupa - "farským" kostolom varšavských oceliarov.

Ale po prvých úspechoch Solidarity sa nad týmto národným hnutím začali sťahovať mraky. Polícia zbila miestnych predákov Solidarity v Bydgoszczi a nasledovali aj ďalšie provokácie a obmedzenia dodávok

potravin, za ktoré oficiálne miesta obviňovali Solidaritu. V tichosti prebehla neoficiálna amnestia, keď bolo v celom Poľsku prepustené veľké množstvo zločincov. Ulice poľských miest sa stali v noci nebezpečnými a neboli to len oficiálne masovokomunikačné prostriedky, ale i radovi občania, ktorí sa dožadovali obnovenia poriadku v krajine. Po tejto príprave bolo 13. decembra 1981 vyhlásené stanné právo. Tisíce členov Solidarity a ich sympatizantov bolo uväznených. Jerzy Popieluszek bol presvedčený o tom, že úlohou kňaza je byť s ľuďmi v dobrých i zlých časoch. Otec Jerzy bol jediným kňazom, ktorý sa pravidelne zúčastňoval súdnych jednaní s členmi Solidarity. A nielen to. Navštevoval rodiny uväznených a organizoval pre nich materiálnu pomoc. Kedykoľvek prišiel do diecézneho charitatívneho centra, vždy vedel spamäti vyspať dlhý zoznam ľudí a položiek, ktoré potrebovali. Farníci tvrdili, že sa nikdy nepomýlil, ani na nikoho nezabudol. Na základe osobných kontaktov a odporúčení mnohé dodávky zahraničnej pomoci našli svoj cieľ v kostole sv. Stanislava Kostku. Miestnosti fary včítane vlastnej izby Jerzyho Popieluszka sa premenili na skladisko. Pre Jerzyho to znamenalo úmornú prácu, pre ktorú sa často nestihol ani najesť. Niektorí priatelia žartovali, že Jerzy je príkladom nového ľudského druhu - takého, ktorý žije len zo vzduchu.

Ku koncu roka 1982 postupne prevážila iná práca nad charitatívnou, i keď túto nikdy celkom neprestal robiť. Z jeho iniciatívy vo farskom kostole začali prebiehať vzdelávacie prednášky o katolíckej sociálnej náuke, ktoré týchto získali meno "robotnícka univerzita" a ktoré pravidelne navštevovalo veľké množstvo robotníkov. Otec Jerzy sníval o sieti podobných "univerzít" na národnej úrovni. "Zapamätajte si, že v budúcnosti len uvedomelí ľudia budú schopní ponúknuť alternatívny politický systém totalitnému", povedal raz svojim "žiakom".

Okrem "robotníckej univerzity" otec Popieluszek každú poslednú nedeľu v mesiaci slúžil večerné sv. omše, ktoré sa nazývali "omšami za otčinu". Úmyslom týchto sv. omší bolo "v poníženej a úprimnej modlitbe zložiť Kristovi k nohám obrovské bremeno národného utrpenia a obetoval ho za návrat pravej slobody, spravodlivosti a lásky". Tieto omše priťahovali každý mesiac niekoľkodesaťtisícový zástup ľudí zo všetkých

vrstiev spoločnosti. Najlepší poľski herci na nich recitovali z diel národných básnikov a mysliteľov. Texty starostlivo vyberal sám Jerzy Popieluszkó. Pritomní pociľovali výnimočnú atmosféru. Staré liturgické texty dostávali skrytý národný zmysel a ľudia si uvedomovali podobnosť situácie Poliakov so situáciou prvých kresťanov. Ľudia odchádzali vedomí si veľkej jednoty a spoločného cieľa, posilnení v nádeji, že dobro prekonáva zlo.

"Omše za otčinu" vyžadovali veľkú odvahu i od samého Jerzyho Popieluszkú. Len mesiac po vyhlásení stanného práva, keď trest smrti hrozil každému, kto sa dopustil "protištátného výroku", otec Popieluszkó obmedzil svoju kázeň na jedinú vetu: "Pretože nám ustanovením stanného práva bola uprená sloboda prejavu, započúvajte sa na chvíľu do hlasu nášho srdca a svedomia, myslíme na tých bratov a sestry, ktorí boli zbavení slobody". Kázne otca Jerzyho vyjadrovali jeho túžbu "zahnúť Boha do riešenia ťažkých a bolestných problémov krajiny" a presvedčenie, že prinášajúc svedectvo pravde, Cirkev nesmie byť neutrálna tvárou v tvár nespravodlivosti a utrpeniu, ale že sa musí stať prvým zástancom utláčaných. Hovoril o uväzňovaní ľudí za presvedčenie, o zlom zaobchádzaní s väzňami, o pokusoch poslať zdravých ľudí do psychiatrických zariadení. Pripodobňoval trpiace Poľsko trpiacemu Kristovi. Medzi kríže, ktoré poľský národ musí niesť, počítal i stratu účty k základným ľudským právam, násilnú ateizáciu a nedostatok pravdy a slobody. Citoval slová Sv. Otca Jána Pavla II. o tom, že vládnuť znamená slúžiť svojmu ľudu s najväčšou láskou a odmietal právo vládnuť nedemokratickým spôsobom. Varoval veriacich pred použitím násilia a poukazoval na možnosť oslobodenia sa nenásilným vnútorným odporom: "... Príčinou nášho zotročenia je to, že dovoľujeme ľžiam vládnuť, že ich neodhaľujeme, že proti nim každodenne neprotestujeme, že nekonfrontujeme ľži s pravdou, ale zostávame ticho a predstierame, že veríme v ľži... Človek, ktorý prináša svedectvo pravde, môže byť slobodný hoc aj vo väzení... Vonkajšia, či politická sloboda príde skôr či neskôr - ako dôsledok tejto slobody ducha a vernosti pravde..."

Jerzyho Popieluszkove kázne na "omšiach za otčinu" pritiahli a získali obdiv a srdcia mnohých, ale viedli nakoniec i k jeho mučenictvu. Vždy veriacich upozornil, že prišli kvôli modlitbe a aby sa ani po omši nenechali

vyprovokovať k spevu a vykrikovaniu hesiel. Prihováral sa i k samotným provokatérom, aby nevyvolávali konfrontácie po omši. K liturgickej vete "dajme si znak pokoja" pridával vlastné slová "a nedajme sa viesť citom nenávisti".

Autority sa najprv snažili umlčať otca Popieluszkú pomocou Cirkvi. No varšavská kúria zaujala voči vyhrážkam z ministerstva statočný postoj a výsledkom bolo len to, že otec Popieluszko musel svoje kázne dávať schváliť jednému z varšavských pomocných biskupov, takže bol chránený tým, že mal imprimatur od Cirkvi. Nasledovali najrôznejšie metódy zastrašovania, šikanovania a ohovárania a v decembri 1982 dokonca bombový útok na jeho byt. Do jeho bytu boli podstrčené protištátne letáky a výbušniny. Podobnému tlaku boli podrobení i jeho spolupracovníci. Významnou pomocou pri znášaní šikanovania bol okrem podpory cirkevných hodnostárov, Sv. Otca vrátane, i pocit spolupatričnosti širokej obce veriacich, ktorí nielenže začali svojho kňaza strážiť pred útokmi, ale ho i v zástupoch doprevádzali na vyšetrovania. Dokonca i niektorí miestni policajti odmietli spolupracovať pri jeho prenasledovaní.

To však nebol prípad zamestnancov oddelenia pre cirkevné záležitosti ministerstva vnútra. Tam zástupca tohto oddelenia Adam Pietruszka na príkaz zhora zvolal spolupracovníkov, aby podnikli "rýchlu a rozhodnú akciu" na zastavenie činnosti "protištátnych" kňazov. Gregorz Piotrowski, šéf sekcie pre sledovanie "protištátnych" a "protisocialistických" aktivít členov Katolíckej cirkvi sa podľa vlastných slov ihneď prihlásil, že sám povedie túto "úlohu". Krátko nato tento muž vytvoril "pracovnú operačnú skupinu" zloženú zo svojich dvoch podriadených Leszeka Pekalu a Waldemara Chmielewskeho. Piotrowski konal z osobnej nenávisti voči otcovi Popieluszkovi, Pekala na súde bez váhania vyhlásil, že dúfal v urýchlenie kariéry a Chmielewski konal z "pofesionálnej vernosti". Všetci traja boli presvedčení, že konajú na príkaz "úplne zhora" a boli si úplne istí svojou imunitou pred zákonom. V smrti otca Popieluszkú videli proste najpresvedčivejšie "varovanie" ďalším "politickým" kňazom a spôsob ako viac sprístupniť poľskú Cirkev pri jednaní s autoritami.

V piatok 17. októbra 1984 slúžil otec Jerzy sv. omšu pre robotníkov v Bydgoszczi. Po ruženci sa s veriacimi rozlúčil slovami: "Modlite sa za slobodu od strachu a zastrašovania, ale ešte viac za slobodu od túžby po násilí a odplate." Keď hovoril tieto slová, jeho vrahovia už čakali vonku v aute. Boli vybavení všetkým, čo mohli potrebovať, od uniforiem cestnej polície, cez falošnú značku auta, až po drevené drúky. Asi 15 kilometrov od Bydgoszczi títo muži oblečení do uniforiem polície predbehli a zastavili auto otca Popieluszkú, otca Jerzyho zbili drevenými drúkami do bezvedomia a spútaného hodili do kufra svojho auta. Do auta nasadili i šoféra otca Popieluszkú, ktorému sa však podarilo - hoci sputnanému - za jazdy vyskočiť z auta vo chvíli, keď po ceste prechádzali ľudia. Šofér Chrostowski si tak zachránil život a je pravdepodobné, že si ho v krátkom čase zachránil ešte raz, keď rýchlo vyhľadal najbližšiu faru a podrobne popísal, čo sa stalo. Bolo pravdepodobné, že jedného z útočníkov si pamätal z domovej prehliadky. Krátko na to bol vzatý na vyšetrovanie a izolovaný v nemocnici ministerstva vnútra - v sekcii pre väzňov. Otcovi Jerzemu už pomôcť nemohol. Jerzy sa ešte niekoľkokrát prebral v kufri auta z bezvedomia a bol niekoľkokrát strašným spôsobom zbitý a mučený. Nakoniec jeho pravdepodobne už mŕtve telo - zohavené, spútané a zaťažené vreciami s kameňmi hodili jeho vrahovia do vodnej nádrže Wroclawek na Visle.

Ťažko opísať, čo nastalo po zmiznutí otca Popieluszkú až do objavenia jeho tela v Poľsku. Ľud zhrzený strašným zločinom sa modlil deň aj noc. Jednolivci aj skupiny, intelektuáli aj cirkevná hierarchia, všetci vyjadrovali svoju hrôzu a kládli zodpovednosť na autority. Boli to tieto okolnosti, ktoré viedli k tomu, že zločin tajnej polície bol priznaný a vrahovia odsúdení; bol zároveň jedným z asi 93 politických vražd v Poľsku od vyhlásenia stanného práva. Telo otca Popieluszkú bolo za veľkej účasti ľudu a duchovenstva pochované v kostole sv. Stanislava Kostku vo Varšave. Miesto jeho odpočinutia sa stalo pútnickým miestom.

Otec Jerzy Popieluszkú žije ďalej v Božom kráľovstve a iste prosí Boha za nás. V Ríme sa skúma možnosť jeho blahorečenia. A nám zostáva plniť jeho odkaz, ako to na Jerzyho hrobe za poľský národ. sľúbil Lech Walesa:

"Neustúpiť tvárou v tvár násiliu, odpovedať pravdou na
lži a budovať civilizáciu lásky."

-jk-

Sedembolestná Panna Mária, patrónka nášho národa,
oroduj za nás!